

खास वातम्या

शेक्सपीयर इटालियन होता कां?

लिंसेलीचे ७१ वर्षांचे प्रा. मार्टिनी नुसारा यांचा दावा आहे की विल्यम शेक्सपीयर हा इटेलियन होता आणि त्याचे मूळ नांव मायकेल अँजेलो होते. बयाच्या चोविसाव्या वर्षी त्याने संस्कृत स्पर्धांता केले. शेक्सपीयरच्या ३७ नाटकांपैकी १५ नाटकांची कथातर्क इटलीत घडतात, प्रांच हे मूळ कारण असाय असे त्यांचे मत आहे.

बाव नष्ट होत आहे

ब्रिटनचे पर्यावरण मंत्रालय म्हणते की जर बावाची शिकार थांबली नाही, तर पृथ्वीवरचा एक सुंदर, अजोड वन्य प्राणी, पुढच्या दहा वर्षांतच जगातून नाहीसा होईल. बावाच्या हातपायांपासून केलेली अनेक औध्धे

चिनी लोकांत बापरती खातात, आणि त्याखाली ते भारतीय शिकार्यां वर अवलंबून असतात. आणि

बावाचं काढई आपणा भारतीयांना हवं असतंच की !

आईन्स्टाईनला शाह

डॉ. जोआन मेन्डिझो हे एक तरुण पोर्तुगीज शास्त्रज्ञ आहेत. आईन्स्टाईनने म्हटल्याप्रमाणे प्रकाशचा वेग ठराविक असतो. पण डॉ. जोआंन म्हणतात की या वेगात फरकदल होऊ शकतो. जर त्यांचा हा धर्निबंध शास्त्रज्ञांनी स्वीकारला, आणि त्यांचा आक्षेप मान्य केला, तर बिसाव्या शतकांतरी एक अति

महत्त्वाची कल्पना साफ बदलावी लागेल.

एक महान घटना

यंदा मे महिन्याच्या पहिल्या आरुणक्यांत एक घटन आणि दुर्मिळ घटना आकाशांत दिसली. आपल्या सूर्यमालेतले सर्व मूळ सभासद रवी, चंद्र, मंगळ, बुध

गुरु, शुक्र आणि शनी वृषभ राशीत एकत्र आले होते. अशी युती यापूर्वी सुमारे पंधासो वर्षांपूर्वी ५८६ साली मे महिन्यांत झाली होती.

पंधाचा युती आपल्या पृथ्वीमातेसाठी चांगली आहे असे मानले जाते.

विराड्या शतकच्या पुर्वार्तीच्या दशकात, ज्या मीताने स्वातंत्र्यलढ्याच्या कल्पनेला जोरात चालना दिली व जागृतीची भावना चेतवली, ते गीत प्रत्येक भारतीयच्या मनांतले एक पवित्र स्तोत्र आहे. ते गीत म्हणजे 'वंदे मातरम्'. त्याचा अर्थ 'भातेला वंदन असो' असा आहे. अर्थात ही माता म्हणजे मातृभूमी, भारतमाता, हे संगणयची आवश्यकता नाहीच!

ह्याच देशभक्तांनी 'वंदे मातरम्' हा कव करीतच ब्रिटिश राज्यकर्त्यांचा तुलमी छळ सहन केला. संतापलेले ब्रिटिश अधिकाारी, मोकाट सुटलेल्या हिंज श्वापदाप्रमाणे निशस्त्र, असहाय सत्याग्रहींवर लाठीमार करीत होते, गोळीबार करीत होते. पण देशभक्तांच्या ओठांवर एकच नेवर्तन होता 'वंदे मातरम्'. फांशीची शिक्षा झालेले क्रांतीवीरही 'वंदे मातरम्' म्हणत फासावर चढले.

ज्या मंगल क्षणीं कविश्रेष्ठ बंकिमचंद्रांना ही कविता सुचली, सो खरोखरच एक अत्यंत महान शुभमूर्त होता. त्यांच्या ज्ञानं दमठ कादंबरीसाठी ही कविता

त्यांनी लिहीली होती. औरर अिंदिया कंपनी, व ब्रिटिश अधिकाऱ्यांविरुद्ध लुई शतकेच्या स्वातंत्र्यलढ्याचे सूत्र घेऊन, लिहीलेली, ही एक चित्तवेधक कावणी आहे. हा लढा वेगळा होता. कारण याची सुरुवात सधू व सैन्यासी यांनी केली होती. बंकिमचंद्रांना वाटले की जे देशसेवी या परकीय मलाज सत्तेविरुद्ध लढत आहेत, ते सधू-सैन्याहांताखे निस्पृह व निस्वार्थी असले पाहिजेत. जसे क्रांतियारक सधू मालीमातेचे भक्त होते, तसे स्वातंत्र्यनिकदेखीत भारतामातेचे भक्त असायला खेते, 'वंदे मातरम्' या सुमधुर व भावराय

चांदेवा

चालू महिन्यात जन्मलेली विशेष व्यक्ती

गीतांत, भारतमातेचे गुणमान त्यांनी अतिशय आदरपूर्वक आणि अभियानने केलेले आहे.

बंकीमचंद्रांचा जन्म २८ जून १९३८ ला बंगालमधे झाला. कलकत्ता विद्यापीठातून पदवीपर होणाऱ्या

पहिल्या दोन विद्याध्यवैक्ती ते एक होते. नंतर ते मॅजिस्ट्रेट म्हणून काम पाहू लागले. त्यांच्या कामांत ते फार हुशार होते. आणि त्यापेक्षाही जास्त महत्त्वाचं म्हणजे ते मातृभूमीचं पत्रमनक होते.

आधुनिक बंगाली णव साहित्यांतले त्यांचे योगदान अपूर्व आहे. बंगाली भाषेला त्यांनी एका निराळी झळकळी व चैतन्य दिले. ते उत्कृष्ट श्रेणीचे कवी, कादंबरी-

कार, पत्रकार आणि निबंधकार होते. त्यांनी इन्क्लिमचॅंही लिखाण केलेले आहे. कांदी भारतीय साहित्याच्या इतिहासकर्ताचं मत आहे की त्यांची कादंबरी 'एजमोहन्स यार्क' ही भारतीय नेसकाने लिहीलेली पहिली इंग्लिश कादंबरी आहे.

भारताच्या राष्ट्रीयतेचे रंश्चित श्री अर्चिंदबामू हे बंकिमचंद्रांना काव्यार्थी - ऋषीकवि म्हणत असत. त्यापुळे भावीकळांत ते ऋषी बंकिमचंद्र म्हणून ओळखले जात आहेत.

ऋषी बंकिमचंद्रांचे १८९४ मधे निधन झाले.

चांदोबा

मे, २०००

भुतरे

१. हरिश्चंद्र व तारामती, वाराणसीमध्ये
२. अ. श्रीकृष्णाने चिदर्भची राजकन्या रुक्मिणीशी विवाह केला.
- ब. बलभद्राने कुरास्थळीची राजकन्या रेवलीशी विवाह केला.
- क. नव निषाध देशाचा राजा होता.
- ड. मार्कंडेय मुनींनी पुष्यभद्रतीर्थमध्ये तपस्चर्या केली.
- इ. गुह शृंगीचरपुत्राचा राजा होता.
३. १. विल्यमदिकारम - इलंगो आदिवासी कृत
२. बृहत्कथा गुणाक्ष कृत
३. महाभारताच्या वनपर्वामध्ये
४. कम्बज व तुळसीदास
५. चारवाक

नव्या स्पर्धा

चांदोबाचे

वाचकांस आवाहन
निराश्रित्या क्षेत्रांत शोध, बोध व
कल्पराविलास यांना पातना
देवाच्या स्थानांमधे मारा द्या.

छायाचित्र शीर्षक स्पर्धा

१. नवोदित छायाचित्रकारांनी या स्पर्धेसाठी
एकमेकांशी संबंधित असलेल्या दोन छायाचित्रांची
जोडी पाठवावी. दोन्ही चित्रांवरील छायाचित्रकाराने
आपले स्पष्टीकरण सोबत दिले पाहिजे.
निवडलेल्या चित्रांच्या जोडीस
रु. ५००- चे पारितोषिक
या स्पर्धेसाठी केवळ छयाचित्रे पाठवा !

२. चांदोबात जाहीर केलेली म्ण हिंवा आरंभून
याचा अर्थ सांगून स्पर्धेकाल २५०-१७५ शब्दांत
प्रकारा विनोद, स्वनुभव किंवा नवीकृत गोष्ट
सांगवी. तुमच्या वेळोवेळी गोष्टीचे तात्पर्य जरूर
असावे. परंतु ज्या मूळ कथेपुढून ती म्ण प्रचलित
होती, ती कथा सात नसावी.

या महिन्यातली स्पर्धा

“मुलाचे घाब पाळण्यांत दिवतात”

तुमचे लेख ३० जून २००० च्यापूर्वी

आमच्याकडे आले पाहिजेत.

पुस्तक तक्रा चांदोबाच्या ऑगस्ट २०००च्या

अंकात प्रकाशित होईल.

अजीब पेय

दृढनिश्चयी विक्रमराजा पुन्हा त्या
झाडाजवळ गेला. झाडावरून प्रेत खाली
उतरतून, आपल्या खांद्यावर टाकून,
नेहमीप्रमाणे भौन धारण करून
स्मशानकडे जाऊ लागला. तेव्हा प्रेतांत
तपलेला वेताळ बोलू लागला, "इतक्या
दाट काळोखांत काहीच दिसत नाही
आहे, तरीही तू आपला चिकाटीने आणि
निश्चयपूर्वक पुढे जातो आहेस. तुझं
काहीतरी झपाट असेल असे दिसतंय.
बाईप्रभूच्या घातक आणि भयंकर संक-
टांची पर्वा न करता, आपले ध्येय साध्य
काण्याचा तुझा इरादा आहे. पण
त्याच्यासाठी इतर सुखभ मार्गदेखील
असू शकतात. त्यापैकी तू मात्र विकट
मार्ग निवडला आहेस.

"तुजाने पहिले कर्तव्य जरते आपल्या शत्रूच्या षडयंत्राची माहिती गोळा करणें। मग ते शत्रू राज्यांतले असोत, किंवा राज्याबाहेरचे असोत. मयूररक्ष राजाला आपले शत्रू व त्यांची कारस्थानें याविषयी माहिती मिळवण्याचे एक सोपे आणि सुगम साधन मिळाले होते, परंतु केवळ मूर्खपणाने त्याने ते प्रसक्त. कदाचित् तूरेखीत आमल्या लक्ष्यापर्यंत पोचणारा सुगम मार्ग आपल्या अविवेकीपणाने सोडून दिला असतील, आणि म्हणूनच तुला हा अवघड निविकट मार्ग स्वीकारावा लागला असेल. तुला मनोरंजनासाठी आणि एक धडा शिकवण्यासाठी म्हणून मयूररक्ष राजाची गोष्ट सांगतो. त्यामुळे रस्त्यांत तुला येणारा चकवाही दूर होईल."

वेताळाने आपली गोष्ट सुरू केली. "फार फार पूर्वीची कथा आहे. कम्भोजचा राजा मयूररक्ष याला

आगळ्यावेगळ्या व विचित्र वस्तू समजण्याचा छंद होता. सगळी दुर्लभ वस्तू आपणारांना तो सोन्याच्या मोहरा व सरकारी सन्मान बहाल करीत असे. त्यामुळे दुरदूरच्या देशांतले लोक नव्या व उमोठ्या वस्तू घेऊन राजाकडे येत असत.

एक दिवस राजाच्या दरबारांत एक विचित्र दिसणारा आगांतुक आला. संपूर्ण शरीर झांकणारा अंगरखा त्याने घातला होता. थोडे भावनाशून्य होते, चोक्याला टकल होतं, आणि छोलेरी दाढी होती. त्याच्या हातांत एक सुरई होती.

त्याने राजाला लवूनसलाम केला आणि आपला परिचय करून देत म्हणाला, "महाराज, मी भुतांचा गुरु कलहकैतूचा शिष्य गलबोगी आहे. बरीच वर्षे गुरुची सेवा केल्यानंतर एक अजीबोगरीब पेय बनवण्याची कृती मी शिकलो आहे. हे पेय प्यायले की मनुष्याच्या आंत लपलेला आपणखी एक माणूस बाहेर येतो. हा लपलेला माणूसच खरी व्यक्ती असतो."

राजाला आगांतुकाची वेधवृथा निराळी दिसत होतीच. आता त्याची जास्त माहिती कळल्यावर राजा जाणखीनच चक्रावला. त्याने आश्चर्याने विचारले, "मनुष्याच्या आंत लपलेला आपणखी एक मनुष्य? तुला काय म्हणायचेय? एका मनुष्याच्या आत दुसरा माणूस असतो तरी का? कोडं वास्तव्यासारखं तुजें बोलणं आहे."

"होय महाराज! प्रत्येक व्यक्तीची दोन रूपे असतात. एक बाहेरचे व दुसरे आंतले! कितीतरी लोक दास्यवण्यासाठी वेगळे वागतात, पण त्यांच्या मनांत दुसरेच काहीतरी असतं. उदाहरणार्थ, आपल्या दरबारांत असे कांही लोक असतीलच की जे आपल्यावर भक्ती असल्याचं नाटक करत असतील, परंतु उर्दूत आपले शत्रू असतील. या

पेयच्या प्रभावामुळे व्यक्तीचे आंतले, म्हणजे खरे स्वरूप स्फोर येते."

"आश्चर्यच आहे" राजा विस्मयाने बोलला. "पण हे तू सिद्ध करून दाखवू शकशील का?" राजाने भुवया उंचावून प्रश्न केला.

"होय महाराज आपल्यासमोर दारावर उभे असलेल्या पहारेकऱ्याला हे पेय पावून पाहणं. हाथ्या कांकणाला आरस कशाळा?" आगांतुक म्हणाला.

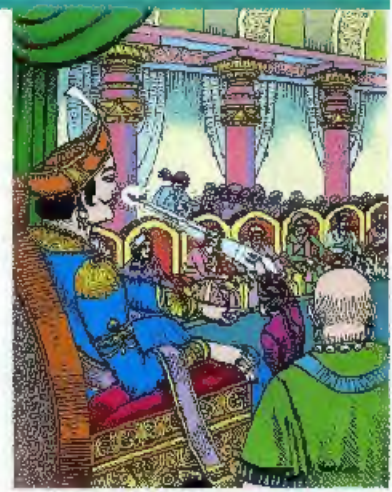
राजाने लागलीच पहारेकऱ्याला बोनावून आगांतुकने आणलेले पेय पिण्याची आज्ञा केली. आगांतुकने सुरईतले थोडेसे पेय त्याला प्यायला दिले.

कांही क्षणांतच पहारेकऱ्याच्या चेहऱ्यावरचे भाव बदलले. राजाच्या उपस्थितीतच तो असम्यपणें वागायला लागला. राजाच्याच बळ बरलेल्या मुख्य संरक्षकाकडे त्याने लपवून बघितले आणि मोठ्याने ओरडून म्हणाला, "अरे मुख्य संरक्षका, आधी खाती उतर. सगळ्यांच्या देखत तू भाड्या धोब्याडीत माखी झोटीस ना, आता दाखवतोय तुला!" असे म्हणून त्याने आपल्या हातांतला माला संरक्षकाकडे फेकला.

प्रमुख संरक्षकाने मोठ्या शिताफीने त्याच्याकडे येणारा माला हातांत पकडला. सारा दरबार हे दृश्य पाहून स्तंभित झाला. "तू भाड्या धोब्याडीत माखी झोटीस दे खरं आहे का?" राजाने प्रमुख संरक्षकाला विचारले.

"होय महाराज. एक दिवस या पहारेकऱ्याने आपल्या कर्तव्यपालनांत कसूर केली होती. म्हणून नियमानुसार त्याला शिक्षा करण्यासाठी मी तसं केतं होतं." प्रमुख संरक्षकाने खुलासा केला.

"याचा अर्थ असा होतो की पहारेकऱ्याच्या

मनांत संरक्षकाच्याबद्दल सूडाची भावना धगधगत होती. आणि या वेधाच्या प्रभावामुळे ती रचढकीत आली." राजाने सांगितलं.

"होय महाराज! आमचं पेय आंत लपलेल्या व्यक्तीला बाहेर आणतं. या वेधाच्या मदतीने एखाद्याचं खरंखुरं व्यक्तीमत्त्व आपल्याला समजू शकतं." आगांतुक म्हणाला.

"हे पेय खरेच अगदी विचित्र आणि प्रभावी आहे. असली अद्भुत वस्तू आम्ही जाजपर्यंत माहिती नव्हती. ही वस्तू आमच्यालाही फार महत्त्वपूर्ण आणि उपयुक्त ठरू शकेल." राजाने मनांत विचार केला.

त्याने पहारेकऱ्याला तुरंगात टाकण्याचा आदेश दिला आणि आगांतुकाची अतिथीमवनांत सन्मानपूर्वक राहण्याची व्यवस्था केली.

त्यादिवशी प्रमुख संरक्षकाने राजाला एकांतात

भेटून सांगितलें, "महाराज, मला संशय वाटतो की आपण तुकाने पहारेकऱ्याबरोबर हातमिळवणी करून हे नाटक केले आहे. हा पेयाच्या परिणामाची परीक्षा मी स्वतः करू शकितो. म्हणून माझी आपल्याला विनंती आहे की माझ्यासाठीही थोडेसे पेय मागवावे."

"कल्पना वाईट नाही. पहिल्या प्रयोगाचा प्रभाव एक योगायोग असू शकेल. किंवा त्याच्यामागे कोही धोकाही असू शकेल. दुसरा प्रयोग केला की वास्तुस्थिती अधिक स्पष्ट होईल." असा विचार करून राजाने थोडेसे पेय संरक्षकासाठी मागवले.

प्रमुख संरक्षक ते पेय घेऊन रात्री शिवमंदिरात गेला. तिथे एक जटाधारी साधू ध्यान लावून बसला होता. संरक्षकाने त्याला दंडवत घालून नम्रतापूर्वक सांगितले, "महाराज, मी आजच तीर्थयात्रा करीत काशीहून परत आलो आहे. या भांड्यात तिथे

पवित्र गंगाजल आहे. जर आपण हे प्यायलेलं तर मला पुण्य मिळेल."

साधूने त्याला आशिर्वाद देऊन त्याने दिलेलं पेय पिऊन टाकलं. प्रमुख संरक्षक साधूकडे लक्षपूर्वक पाहता होता. त्याच्या वागण्यात कोही फरक पडत नाही का? ते बघत होता. अचानक साधू जोरात उठला व आपला दंड व चिमळ्याने त्याने संरक्षकाची खूप पिटाई केली. इतकाच नव्हे, तर साधूने संरक्षकाची सोन्याची आंगठी व गळ्यातली सांसळी देखीस काढून घेतली.

रात्रीच्या शस्त्र भालणाऱ्या पहारेकऱ्यांनी संरक्षकास बांधले व साधूला पकडून तुकंगान टाकले. राजमहालात जेव्हा ही बातमी कळली तेव्हा संरक्षकाची दुर्दैवा व फजिती ऐकून राजा जोरजोरात हसायला लागला व नंतर मात्र गंभीर झाला.

"कितली गुन्हेगार साधूच्या शेंशात आपल्या राज्यात लपलेले असतील कोण जाणे! या पेयामुळे सर्वांच्या चेहऱ्यावरचे खोटे फळे दूर होतील. हा पेयाच्या निर्मितीसाठी मी लाखो अक्षय्या खर्च करू शकेन." राजाच्या मनात विचार चालले होते.

तितक्यांत राणी तिथे आली. राजाने राणीला त्या विचित्र पेयाची सारी कथा सांगितली या पेयाच्या प्रयोगाच्या मदतीने दोन गुन्हेगारांचे असली रूप बाहेर पडले. भविष्यकाळात राज्यातले सगळे अपराधी पकडण्यासाठी ह्याचा उपयोग होऊ शकेल हेही राजाने सांगितलं.

राणीला या पेयाच्या विशेष परिणामाबद्दल आश्चर्य जरूर वाटले, पण तितकासा विश्वास वाटला नाही.

"जोपर्यंत मी याची परीक्षा स्वतः केली नाही, तोवर याच्या परिणामामुळे अपराधी लहज शोधून पकडता येतील हे मी कबूल करणार नाही." राणीने

आफला संदेह व्यक्त करीत म्हटले.

"तुला हवं तर तूही प्रयोग कर, मात्र सावध रहा हे! संरक्षकासारखी तुझीही फजिती होण्या नाही याची काळजी घे." राजाने विनोदाने म्हटले.

"होय महाराज, सरोखलच, मीही निश्चितपणे या पेयाचा प्रयोग करून पाहीन. जोपर्यंत मी माझे मत देत नाही तोपर्यंत घाबानेही आपण मात्र कोणताही निर्णय घेऊ नये अशी पाझी आपल्याला विनंती आहे." "ठीक आहे" राजाने म्हटले व राणीसाठी आणखी थोडे पेय मागवले.

राणीने ते पेय आपली खास दारी व सखी सुभाषिणीहिला प्यायला दिले. ते पिऊन सुभाषिणी सरळ पाकडालेत गेली आणि स्वयंपाक्यास म्हणाती. "काल महाराणींनी इतक्या क्षुल्लक कारणावरून माझा अपमान केला! मी त्यांना हव्या असलेल्या पारिजातकाच्या सुगंधाने ह्मनाय आसण्याऐवजी धमेलीचे उत्तर वापरले, आता ह्या दिवसांत पारिजातकाची कुठे मिळत नाहील ह्या कुरा माझा दोष? मला नाही ह्या अपमान सहन होत. मी याचा वचप जरूर काढीन. आज राणीच्या भोजनात शिष मिळवून हा मी स्वतः त्यांचे भोजन घेऊन जाईन व त्यांना अपत्या हाताने भरवीन."

स्वयंपाक्याने सांगितलेली ही बातमी ऐकून राणी हैराण झाली, आणि स्वतःशीच विचार करू लागली. हे पेय प्यायल्यानंतर सुभाषिणीच्या वागण्यात वाईट परिवर्तन झाले होते. वास्तविक सुभाषिणीला राणी आपल्या प्राणपेक्षाही प्रिय होती.

राजाला जेव्हा ही गोष्ट कळली तेव्हा त्याने राणीला सांगितले, "आता तुझा संशय मिटला आहे ना? या विचित्र पेयामुळे तीन बुद्ध्यांही पकडल्या गेल्या आहेत. आता लक्षां अक्षय्या सवर्तन रोठ्या प्रमाणावर या पेयाची निर्मिती करता येईल. आपले

सारे अधिकारी, कर्मचारी आणि प्रजाजनना हे पाऊन कोण बांधले नि कोण वाईट आहेत याची माहिती मिळेल. बुद्ध लोकांना शिक्षा दिली जाईल. दुनियेतले लोक म्हणतात की कर्मभोजच्या राज्यात फात बांगले लोक राहातात, सर्व कर्मभोजची कीर्ती पसरेल."

राणीने राजाचे बोलणें लक्षपूर्वक ऐकून म्हटले, "अजुनही या पेयाच्या परिणामाबद्दल मला शंका आहे. सुभाषिणीचे माझ्यावर आपल्या प्राणांपेक्षाही प्रेम आहे. तिच्या मनात माझ्याविषयी कोणतीही वाईट भावना किंवा दुष्टपणा नाही. त्यादिग्दर्शी घडलेल्या घटनेवरून स्पष्टच आहे. त्या दिवशी आपल्यासरोवर, बागेत असताना, मला पांचवण्यासाठी, आपल्या प्राणांची पर्वा न करता, केवड्याच्या झाडावरचा नारा तिने हातात पकडून दूर फेंकला होता."

मनुष्य बनण्यासाठी नियम व शिस्त असलीच पाहिजे. नाहीतर तुम्ही मनुष्य नसून जनावर व्हाल.

- श्रीमाँ

हे ऐकून राजा झटकन उठला, आणि महालाच्या प्रमुख बंदारावरची बंटा बाजूने लागला. पाहता पाहता अनेक सैनिक पळत आले. राजाने त्यांना आज्ञा केली, "ताबडतोब ज्ञा आणि अतिथी भवनांत राहात असलेल्या अंगरखावाला आगांतुफ गरतभोगी याला पकडून चाकूसुऱ्यांच्या विहिरीत फेंकून बा."

ही गोष्ट ऐकवून वेताळाने विक्रमार्क राजाला विचारले, "राजन्! गरतभोगीला चाकूसुऱ्यांच्या विहिरीत टाकण्याचा राजाचा निर्णय आततायी आहे की नाही! पेयाच्या गदतीने त्याला सखा मित्र आणि दितचितक कोण व शत्रू कोण हे सहज समजून शकले असत. चोर कोण, खुनी कोण, राजद्रोही कोण हे राजाला सहज समजून शकले असत, आणि त्यांना राजा शिक्षा करू शकला असता. आपल्या प्रजेला दुष्ट व अपराधी लोकांपासून निश्चित वाचवू शकला असता. परंतु आपला राजू ओळखण्याचा इतका सोपा मार्ग व संधी, त्याने राजाच्या सांगण्यावरून, केवळ भावनेच्या आधारी जाऊन

क्षणांत झालवली. हा त्याचा मूर्खपणा आणि अविचारीपणा नाही का? माझ्या या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असूनही तू मध्य राहिलास तर तुझ्या डोक्याची शकले होतील, तुकडेतुकडे होतील."

राजा विक्रमार्कने उत्तर दिले, "विचित्र व अद्भुत वस्तूंच्या मोहाने राजा इतका पळत आहे की त्यांचे अप्रत्यक्ष व सूक्ष्म परिणाम त्याच्या लक्षांत येत नव्हते. यामुळेच त्या पेयाच्या नाश प्रभावामुळे तो इतका चकित झाला होता की भुतांच्या गुरूचा शिष्य गरतभोगी याच्याबद्दल त्याच्या मनांत पत्तिचित विचारसुद्धा आला नाही की गरतभोगीही भूत असेल व साऱ्या राज्यांत दुष्ट व गुहेगारांची संख्या शतवण्यांचा त्याचा हेतू असेल. राणीने पेयाबद्दल शंका व्यक्त केल्यानंतर त्याला लगेच समजले की त्या पेयाचा परिणाम चांगल्या व्यक्तींना वाईट बनवण्यात होतो. म्हणून आगांतुकाला कठोर शिक्षा देण्याचा राजाचा निर्णय अगदी योग्य आहे." राजाचे मौन भंग झाल्यामुळे वेताळ लगेच उदत जाऊन झाडावर बसला.

शाल

कन्हैया गांवातला एक साधारण व्यापारी होता. आपल्या व्यापारानिमित्त एक दिवस तो शहरांत कामासाठी गेला. काम पुरे झाल्यानंतर जेव्हायला तो एका भोजनालयांत गेला. तिथे त्याला आपला गांवकरी शंकर भेटला.

"बरं झालं, तुम्ही भेट झाली - आज्ञा अथवा बरोबरच गांवी परत जाऊ." शंकरच्या खांबावर हात ठेवत कन्हैया म्हणाला. कन्हैयाची भेट झाल्यामुळे शंकरलाही आनंद वाटला.

दोघेही एकत्र जेवले आणि पैसे देऊन बाहेर पडले. पाठीमागून भोजनालयाचा नोकर पळतपळत त्यांच्याजवळ आला आणि म्हणाला.

"आपण आपली शाल विसरून आला होतात साहेब, ही घ्या," असं म्हणून त्याने कन्हैयाला शाल दिली.

कन्हैयाने आपल्या खांबावर शाल टाकली आणि विशांतून एक अंधेली (आठ आपणांचे जुने नाणे) त्या नोकराला बक्षीस दिली. नोकराने जरा बवून नमस्कार केला व तो जानंदाने परत गेला. "शाल परत दिल्याबद्दल तुम्ही त्या नोकराला आठ आणे कशाचा विलेन? बोन आणे पुरले असले की!" शंकरने म्हटले.

कन्हैयाने मोठ्या कौतुकाने ती शाल त्याहाळली व तो म्हणाला, "इतकी किंमती शाल मला आठ आपणांत मिळाली आहे. हा सौदा तर नुकसानीचा नाही ना?"

शंकर त्याच्याकडे आश्चर्याने पळतच राहिला.

-बंशीधर

चांदोबा

15

जून, २०००

चतुरक्ष

एकदा कृष्णापूरा जमीनदार घोड्यावर बसून गांवाबाहेर पेट करायला निघाला होना. रस्त्याच्या काढेला गवतांत एक कुत्री आपल्या चार नवजात पिल्लांना दुध पाजताना त्याला दिसली.

त्याच वेळेला समोरच्या दिशेने बैलगाडीतून एक शेतकरी येत होता. जमीनदाराची स्वारी खोड्यावरून येत आहे हे पाहून तो बसवला आणि जमीनदाराला वाट देण्यासाठी त्याने नैतगाडी बाजूला घेऊन गवतांत बसवली. बाजूचा रस्ता ओकडभोवनड व खांचळछाण्यांचा होता. त्यामुळे गाडी एकदम कलंडली व कुत्री अन तिची पिल्ले गाडीखाली आली. तीन पिल्ले तर लगेच मैली. थोडा वेळ तडफडून कुत्रीही मरण पावली. ते करुण दृश्य पाहून जमीनदाराचे मन हेलावले. बांचलेल्या त्या चौथ्या पिल्लाला घेऊन तो

बाळघावर परतला. त्या पिल्लाचा नीट तोंडाळ करण्याचा त्याने नोकरीना हुकूम दिला.

जमीनदाराचा पुरोहित त्यावेळेस तिथे हजर होता. त्याने पिल्लू नीट पाहिले व म्हटले, "सरकार, याच्या डोळ्यांखाली दोनदोन ठिपके आहेत. अशा चार ठिपके केल्या कुत्र्यांना चतुरक्ष म्हणतात. प्राचीन काळात असे कुत्रे अतिशय सूचक मानले जात असत आणि अश्वमेध यज्ञासाठी विविध यज्ञांमुळे काण्यापूर्वी यांना मुसळाने कांडून कुटून मारत असत. म्हणून माझ्या दृष्टीने हे पिल्लू पातळीं शुभंकर होणार नाही."

जमीनदार हसून म्हणाला, "असं म्हणतात की प्राचीन युगात सूर्याला नेत्र, चंद्राला मन, विद्वाना कांन, प्रजापतीला जीवात्मा, आणि वायुदेवाला देहाचे पंचप्राण अर्पण करून शेळी

किंवा इतर एखाद्या प्राण्याचा बळी सोमयज्ञात किंवा अश्वयज्ञात दिला जात असे. चतुरक्ष याचाच प्रतीक मानले जाते असे आपण म्हणता आणि कोणत्याही शुभ कार्याला आरंभ करण्यापूर्वी मुसळाने कांडून त्याला खर माडतात. पण मी याचा कप्रा मरूं शकेन? या अजाण, मूक, असह्य, प्राण्याने माझे कांही नुकसान केले आहे का? त्याच्याशी मी असा निष्ठुर आणि क्रूरपणे मुलीच वागू इच्छणार नाही.

"आपण पुरोहित आहात. शास्त्रार्थ जाणता. कुली प्राण्यांवर दया करणे हे ता शास्त्रानुसार मोठं पुण्य मानले जाते आणि सर्वांना हे ठाऊक जाते की याणूस माणसाना घात करू शकतो. मला घागी कधी विश्वासघात करत नाही."

पुरोहित निरुत्तर झाले. चतुरक्षाचे पातळपेक्षण चांगल्या प्रकारे होऊ लागले. वर्षभरानंतर तो चांगला धष्टपुष्ट आणि छान दिसू लागला. जमीनदाराच्या महालांत, कचेरीत, बागेत - सगळीकडे तो निर्भयपणे आणि स्वच्छंदपणे वागवत असे. कवीकवी कचेरीत जमीनदाराच्या शेजारी बसत असे. दर वेळेला तो सावधपणे कचेरीत येणाऱ्या अनोळखी लोकांवर मुक्त असे. कचेरीतल्या लोकांप्रमाणे आसपास राहणाऱ्या घरांतल्या लोकांनाही चतुरक्ष आवडत असे. मुलांचा तर तो लाडक्या दोस्त बनला होता. पुरोहिताला हे सगळं पाहून फार रग येत असे. पण निरुपायाने त्याला आपला रग आवरला लागला होता. पुरोहित कुत्र्यावर चिडला की सर्वजण हंसायला लागत.

एक दिवस चतुरक्ष सरळ पुरोहिताच्या घरांत

विश्रुता. जमीनदाराचा पाळलेला आवडता कुत्रा, म्हणून त्याला हांकलण्याचं धैर्य कुणास होईना. थोड्याच दिवसानंतर चतुरक्ष पुरोहिताच्या घराच्या ओरड्यावर झोंपू लागला, व जिथेजिथे पुरोहित जाई, तिथेतिथे त्याच्यामागे हाही जाऊ लागला. पुरोहिताने नाराजीच्या सुरांत म्हटले, "पूर्वीच्या काळीं अश्वमेध यज्ञाचा थोडा स्वच्छंदपणे हिंडत असे. माझ्या आसपास स्वच्छंदपणे हे कुत्रे हिंडत असतं. बहुतेक मज्जा हा श्वानमेध यज्ञ होतो आहे असं वाटतं!"

एका दिवशी सकाळी पुरोहित पतंगावर झोपलेला होता, तेव्हा चतुरक्ष त्याच्याजवळ येऊन जोत्जोरांत गुंडू लागला, "सी सी" बसत पुरोहित उठला. त्याच्या मनांत कुत्र्याला काहीने मारून हाकलावे असे आले. अचानक त्याच्या

विन्या जैन

चांदेना

17

जून, २०००

लक्षांत आले की चतुरक्ष खिडकीकडे बघत, जास्तच जोरांत धुंकतो आहे, त्याने खिडकीकडे बघितले, आणि तो भितीने धरधर कांपू लागला. तिथे एक फणीभर नाग आपला फडा उभारून फुसफुसत होता. साक्षात यमराज असल्यासारखा नाग पाहून पुरोहित मनांत चरकला आणि त्याची बोवडीच बळखी, कसाकसा धीर एकबटून तो 'साप साप' असं ओरडू लागला. त्याचा ओरडा ऐकून काही लोक जपले व त्यांनी सापाला गारले.

साप शाहिल्यावर पुरोहिताला आठवण झाली की एक दिवस पहोंटे तलबांत स्नान करून तो परत येत होता. अंधारात त्याचा पाय एका सापावर पडला होता, त्याने ही गोष्ट कचेरीतल्या कांहीजणांना सांगितली होती. साप केव्हाही दगू धरं झकतो म्हणून त्या मंडळींनी त्याला सावध राहाण्याची सूचना दिली होती. पण पुरोहिताला आपल्या मंत्रसामर्थ्यावर फार बिरवास होता म्हणून त्याने विशेष लक्ष दिले नाही. त्याला हेही आठवलं की त्याच दिवशी चतुरक्ष त्याच्या घराच्या आजूबाजूला सारखा फिरत होता, आणि पुरोहित दिसला की त्याच्या मागे मागे हिंडत

होता. आता मात्र त्याला वाटायला लागलं की सरोखरच सांपापासून बोंचवण्यासाठीच कुत्रा त्याच्या भोंवती फिरत होता. जर चतुरक्षाने पुरोहिताला धुंकून उठवले नसते तर साप त्याला निश्चितच चावला असता, 'आज ह्याने माझे प्राण बांचवले आहेत' असा विचार मनांत येऊन पुरोहिताला चतुरक्षावरून फार कृतज्ञता वाटली.

सापाला मातल्यानंतर सगळेजण आपापल्या घरी निघून गेले. चतुरक्षाला पोठ्या घेणाने कुत्र्याळून पुरोहित म्हणाला, "प्रत्येक प्राण्याविषयी प्रेम आणि करुणा मनांत ठेवली पाहिजे असं शास्त्रांत सांगितलंय. मी पंडित; शास्त्रे शिकून देखील मी ही गोष्ट विसरलो होतो. जल्द, तू मुका प्राणी असून देखील, जरी मी तुझा तिरस्कार करीत असलो तरी, मला तू संकटातून बांचवले आहेस. हा धडा मी कायम लक्षात ठेवीन."

पुरोहिताने त्याला जवळ घेतलं आणि आपल्या हाताने त्याला दूधपोळी भरवली.

जेव्हा जमीनदाराचा ही कथा समजली तेव्हा तो पुरोहिताला म्हणाला, "जर चतुरक्ष नसता तर आज आपल्याला कुणी बांचवतं असतं?"

सुवर्ण सिंहासन

(आजपर्यंत : हृदय वंशाचा कौटिल्य नंतर पीरवतने दक्षिणेतल्या सर्व राज्यांची एकवट करून एक मोठे साम्राज्य स्थापन केले होते. त्याच्या मृत्यूनंतर लघुसाम्राज्यची तकलें झाली आणि सर्व राजे स्वतंत्र झाले. कार्मिरीचा राजा अश्वमेधनेन कौटिल्याचा मित्र बनला. तरीही तो चंपकनेला मगल झाले. त्याला व कुटुंबाचा राजाता आपल्या पर्यंत बळवून घेऊन कौटिल्याला हाता काढायची योजना आंखली. माधवसेन आपली कन्या श्रीतेजा हिचा विवाह मगलमृतीचेय मुलाशी करणार होता. परंतु कौटिल्याचा राजकुमार विजयसह धाव्यात। विवाह करण्याचे श्रीतेजाची इच्छा होती. म्हणून ती घरातून पळून कौटिल्याला आली. विजयसनेने तिच्याशी गोंधळवताने विचार केला. आपले गुरू विमानंद यांच्या आज्ञेनुसार कौटिल्याला राजा श्रीदेव याने गडासहबळत सोदकाढ केले. तिथे त्याला एक मुवर्ही मित्रसद सापडले. त्या सिंहासनाचे रक्षण एक सर्प करित होता. विजयसनेने त्याच्या प्रसन्नचे योग्य उत्तर देऊन त्याला निकडे राज्याविषयाच्या वेळी जेव्हा तो सिंहासनावर बसण्याला गेला. तेव्हा सिंहासनाच्या पहिल्या पायथ्याच्या मूर्तीने सांगितलं की जोपर्यंत तिच्या प्रसन्नची ऊर्जे मिळवत नाहीत तोपर्यंत पुढे पाऊल टाकता येणार नाही. तिने विजयसनेला सांगितलं, "प्रथम मी एक गोष्ट सांगेन आणि नंतर त्याविषयी प्रश्न विचारून. जर बरोबर उत्तर दिलंस तर पहिली पायची चढू शकतील, पण चुकीचे उत्तर दिलेस तर सिंहासन अवश्य होईल." तिच्या कडणीनुसार एक मूर्ती व अत्याचारी राजा काबधेन, त्याच्या राज्यात प्रजेची दखल केल्याची झाली. तेव्हा तिथला युद्ध गात्री घेतापती व देशाच्या हितचिंतक, याने देशाच्या राज्याचा राजा वंदनवर्मा याला पत्र पाठवून आपला देश संकटातून बांचवण्या अशी विनंती करणारे पत्र लिखले..... पावुदे)

श्रीमहादेवे पत्र मिळाल्यानंतर चंद्रनवमिने विजय मिळवला. तिथला राजा ह्यास्यानंतर आपल्या गुप्तचरांकडून कावकेतूच्या राज्यातली खरी परिस्थिती फाव आढे त्याबद्दल माहिती मिळवली. परिस्थिती मारच गंभीर कराला गेली आहे हे जेव्हा त्याला कळलं, तेव्हा त्याने विपुलांक देशावर आक्रमण केले, व मोठ्या सज्जपणाने विजय मिळवला. तिथला राजा ह्यास्यानंतर चंद्रनवमिने कावकेतू राजाला राणीसह महालातून बाहेर निघून, नगराच्या वेष्टीवरच्या उद्यानांत राहाण्याची आज्ञा दिली. त्याने आपल्या सैनिकांना चितवणारा घनदण्णाचीदेखील आज्ञा दिली होती. सैनिकांनी सारे शहर तपासले पण त्याचा पत्ता

एक विचर राजाला माहिती कळली की अश्वमुख नांवाचा एक प्रसिद्ध वैद्य कुणावर तरी औषधोपचार करण्यासाठी एका तहसलम स्थानी जातो, त्याने वैद्याला बोलावून चौकशी केली. प्रथम वैद्य दानरत्ना होता, परंतु नंतर त्याने मरून साबितले की चित्रशाल्या शायराने त्याला कांहीही ठाऊक नाही, किंवा तो गुप्तपणे त्याच्यावर ऋणारही करत नाही.

वैद्या सोडत बोलत आहे हे राजाला कळले तरीही त्याने वैद्याला सोडून दिले.

दुसऱ्या दिवशी चित्रनेमी नांवाचा एक उच्च अधिकारी राजाला राजी गुप्तपणे भेटायला आला व म्हणाला,

"महाराज, काळ एतरीं मी अश्वमुखाला कुठेतरी एकठा जतनावा पाहिले म्हणून मी त्याचा पाठवात केला. आता चित्रय कुठे रहातो आहे ते ठिकाण मला ठाऊक नाही आहे. वैद्य औषधोपचारासाठीच तिथे जात होता." चंद्रवर्मा सैनिकांना वेळून स्वतः तिथे गेला व त्याने चित्रशाल्या कैद केले.

चित्रशाल्या महाराजाला एका भागात ठेवले गेले व राजवैद्यांकडून त्याच्यावर उपचार केले गेले. त्याची प्रकृती ठीक झोताच त्याला त्रिपुरान्तक राज्याच्या गौळंतिक राजा म्हणून घोषित केले गेले. आठवड्यांनंतर चंद्रवर्मामेरे नारायणसमोर चित्रनेमीला चावकाने फटके मारले, आणि अशा प्रकारची कठोर शिक्षा घ्यायचे अतिशय कामे करणाऱ्यांना देण्यात येईल असेही जाहीर केले.

जे म्हणाला, "चित्रशाल्याने निर्णय व दुष्प्रभेला प्रदत्त केली. म्हणून तो प्रजेचे प्रेम व आदर मिळवू शकला, त्यामुळेच मी तुम्हां त्याला गौळंतिक राजा घोषित केला आहे. उत्तम साध्यासाठी, उत्तम साध्याचे सहज न घेतल्यामुळे आणि उच्च श्रेष्ठ

असूनही ते मिळवण्यासाठी पैसांनी तृतीयाश्रयांमुळे त्याने कांही चुकादेखील केल्या आहेत. त्याचे प्रायश्चित्त म्हणून त्याला चित्रशाल्याच्या मंदिरात लेखक म्हणून काम करावं लागेल. त्याशिवाय प्रत्येक एकादशीच्या दिवशी त्याला मंदिराची झाडवोट स्वतः करावी लागेल, हीच त्याची शिक्षा आहे."

जापसी कथा संपयत, सातव्यांशिका पुढे म्हणाली, "धानी महाराज विजयवत्त, विजय कुठे लपला आहे हे सत्य केवळ चित्रनेमीच्यामुळेच समजले. ज्ञारी प्रजा आणि सुद्ध अश्वमुख वैद्यानेदेखील, खरं माहीत असून, जोटं सांगितले. पण खरं सांगणाऱ्या चित्रनेमीला मात्र चंद्रवर्मामेरे कठोर शिक्षा केली, आणि खोटे बोलणाऱ्यांना कांहीच शासन केले नाही अशाच व्रतणाऱ्या, लपून बसणाऱ्या चित्रशाल्या त्यांनी देशाचा मांडविक राजा केले. चंद्रवर्मामेरे वृष्टीतून सत्य-असत्य याचा मानदंड कोणता आहे? खरं सांगणाऱ्याला शिक्षा देण्याबागे एखादा गर्भित अर्ब लपलेला आहे का? जर तसे असेल तर तो गर्भित कोणता? या प्रश्नांचे ठीक उत्तर दिले तरच पहिल्या पायरीवर पाय ठेवण्याचा अधिकार तुला मिळेल नाहीतर तुझ्या होळ्यांसमोर हे सुवर्ण सिंहासन अश्रय होईल."

विजयवत्तने पाच ज्ञानी घालून नम्रपणे सांगितले, "जे सत्याची आत्मा! आपल्या कृपाशीचा धीरोदात्त नयक चंद्रवर्मा, पाचे सर्व निर्णय व वागणूक राजधर्मानुसार आहे आणि एखाद्या समर्थ आणि आदर्श राज्यकर्त्याला शोभणारे आहे. चित्रशाल्याने संकटकाळात दुष्प्रभे व असह्य प्रजेला मरून केली, राजाच्या अत्याचारांनी आणि उन्माद्याने गौळंतल्या प्रजेला कदाचित

दिलासा दिला. जरी या उच्च आदर्शासाठी त्याने चुकीचे मार्ग निवडले होते, तरी देखील त्याचे कार्य वेशप्रेम आणि पत्तिने प्रेरित झालेले होते. त्याच्या चोरी आणि हिंसेच्याबागे, मरूनवत्त, परोपकार, दया आणि करुणेच्या उदात्त भावना आहेत आणि ही सत्याची शाश्वत मूल्ये आहेत, वास्तविक, चित्रशाल्याने मानवतेचे कर्तव्य निभावले आहे, सत्या अर्थाने त्याचे पातळ केलेले आहे. चंद्रवर्माला सत्याचा हा सूक्ष्म अर्थ समजला आहे, आणि त्यानुसार त्याचे निर्णय सत्याच्यावर आधारलेले होते. चित्रशाल्याला शिक्षा न दिल्यामुळे त्याने सत्य व न्यायाचे रक्षण केले.

"प्रजेचे हित करणाऱ्या अशा लोकांचा, खुशामती आणि अष्ट अधिकाऱी ठेव करताना, निरुत्कार करताना. कारण असले चांगले लोक त्यांच्या अष्ट आचरणांत अश्रयले आगतात, केवळ

वागला नाही, प्रजजननांनवल चौकशी वेळानंतर आपल्याला माहीत नसल्याचं सर्वानी समितले. चंद्रवर्मा राजावर आल्यानंतर त्या राज्यांतले मुन्हे कमी झाले आणि राजाने कोणही अपराध्याला पकडवून नव्हतं. चित्रशाल्यासंबंधी बोलताना माजी सेनापती श्रीमहाराजे सांगितले.

"मी ऐकलेय की आपण आक्रमण करणाऱ्यापूर्वी तो आजारी होता, प्रजेत तो फार लोकप्रिय आहे. प्रजेचा तो एकमेव हितीशी आणि रक्षणकर्ता होता. त्यामुळे प्रजा त्याच्याशी कृतज्ञ आहे. कदाचित शिक्षा होईव या मिताने प्रजजननांनीच त्याला एखाद्या गुप्तशस्त्री लपवून ठेवले असेल."

चंद्रवर्मामेरे विचार केला की जर चित्रशाल्या आजारी असेल तर कोणता तरी वैद्य त्याचा इलाज निश्चित करत असणार, त्याने राज्यांतल्या सर्व वैद्यांचा नजर ठेवण्याची आज्ञा दिली.

ईर्ष्या आणि द्वेषामुळे चित्रकाराचा शिक्षा देववन्ध्यासाठीच चित्रकाराबद्दल खरी माहिती पुरवली. छान्नाने त्याचा वाईट हेतू होता. म्हणूनच खरं सांगितल्यानंतर देखील चंद्रनवमने चित्रनेमीला तक्रार दिली. हा निर्णयदेखील तत्त्व न त्याच्याला अनुकूल आहे.

"मन, वचन आणि कर्म - माणसाच्या बाणपुकीची ही तीन अंगे आहेत. त्यापैकी प्रमुख आहे मन. कधीकधी वचन किंवा कर्म खऱ्यासारखं दिलस असतं तरी सच्च्य मानने बोललं किंवा केलं गेलं नाही तरी ते छल-फणद होतं. खऱ्या भावनेने प्रेरित असलेले, परंतु असत्य वाटणारे वचन आणि कर्मही सत्य होऊन जातं. सत्य असल्यामधलं हे सूक्ष्म अंतर जाणणारा राजा हा प्रजेचा खरा शिरोधार्या आणि म्हणूनच आवडता असतो. चंद्रनवम या उत्तम श्रेणीतला राजा आहे. म्हणून त्याने

सदभावनेने प्रेरित झाला असल्यामुळे, चित्रकाराची अयोग्य खटणाती कृते केल्याबद्दल, त्याला चित्ररथ भण्डारनाची सेवा करायची पवित्र शिक्षा त्याला दिली. अलं करून त्याने प्रजेला दाखवून दिलं की पवित्र आणि श्रेष्ठ ध्येयानुसार, त्या ध्येयपूर्तीची साधनेदेखील नीतिमान अरणि पावून असण्याला हवीत. म्हणजे चित्रकाराच्या राजवटीत प्रजा अयोग्य मार्गांचे अनुसरण करणार नाही, आणि मन, वचन व कर्म तिन्ही स्तरांक सत्याचे आचरण करील.

चंद्रनवमच्या जागी मी असतो तर मीदेखील असंच बगसो असतो."

"शाबास विजयदत्त ! माझ्या प्रजांची सरळ आणि योग्य खरे देऊन तू सिंहासनाची पहिली पायरी चढण्याचा अधिकारप्राप्त केला आहेस. तुझं स्वागत असो."

पहिल्या सालभंजिकेचे शब्द ऐकताच प्रजाजन

आनंदाने विजयदत्ताचा जयजयकार करू लागले. श्रीदत्त महाराजांनी आपल्या पुताला अभिमानाने पोटाशी धरले. श्रीलेखा आनंदाने मायबिच्छत झाली व तिचे डोळे भरून आले. मंगलवाचांचा नाद वातावरणात गुंजत राहिला. विजयदत्ताने पहिल्या पायरीवर पाव ठेवला.

पहिल्या पायरीचा पाऊल ठेवताच दुसरी सालभंजिका म्हणाली, "माझी भगिनी सत्याची आत्मा, तिने सांगितलं होतं ती मी धर्माची आत्मा आहे. आता माझी गोष्ट ऐक. गोष्ट सांगितल्यानंतर मी तुला प्रश्न विचारईन.

"एकदा सुवर्णगिरी राज्यांत कुराध्वज राजाचा राजा राज्य करीत होता. मंत्रीमंडळाचा सल्ला व सहकार यांच्या मदतीने तो राज्यकारभार मोठ्या कौराच्याने चालवत होता. त्याच्या राज्यांत प्रजा हरप्रकारे सुखी आणि प्रसन्न होती.

राजाला एक भूखंड होता - शलध्वज ! तो असामान्य प्रतिभेचा भूखंड होता. मोठेपणाची लक्षणं त्याच्या लहानपणाचे दिसत होती. त्यामुळे मंत्र्यांनी त्याच्या शिक्षणासाठी त्याला त्याच्यालांतले प्रदिद आणि सर्वश्रेष्ठ गुरुकृष्णचंद्र यांच्याकडे पाठवण्याचा सल्ला दिला. राजाच्या मनांत तेच होते. राजकुमाराला कृष्णचंद्रांच्या आश्रमांत सोडण्यासाठी राजा स्वतः गेला.

वीर बुद्धिमत्ता आणि असामान्य प्रतिभेमुळे मलयज्वन लौकरन आपल्या गुरुचा लाडका मनता. त्याच्यात एका कुशल व समर्थ राज्यकर्त्याचे सारे गुण एकत्रटलेले होते. आपले शिक्षण पूर्ण करून जेव्हा तो आपल्या राज्यांत परत येण्याची तयारी करू लागला, तेव्हा त्याला अत्यंत दुःखद बातमी कळली. सुवर्णगिरीच्या होजाराच्या राज्यांतला राजा ब्रजवीर यांनी आपल्याने आक्रमण करून राजा व

राणीची हत्या केली व महालाचा ताबा घेतला होता.

या बातमीने राजकुमार प्रलयध्वजाच्या हृदयावर जणू वज्राघात झाला. त्याचे संचिन करून गुरुकृष्णचंद्र त्याला म्हणाले, "तुमच्यावर अचानक आणि अवेळी आलेले हे संकट किती दुःखद आहे हे मी समजू शकतो. परंतु वर्तमानांतून जितकं लवकर बाहेर पडून, शाबुध राहून भविष्यांत काय वाटून ठेवलेय याचा गंभीरपणे विचार करायला हवा. गुरुचा प्राणांघारदेखील संकट देखून शकतं. मी आपली कांही दिवस इथेच थांब."

मलयध्वजाने अतिशय दुःखित स्वराने गुहला सांगितलं, "गुरुदेव, एखाद्या बाघाला एकदा वनपुण्याच्या रस्ताची चटक लागली, की तो दुसऱ्या शिकारीच्या शोधांत वहाणाराच. की निरुप, वधूत राहिलो तर तातपुढे संकट टकेल पण भीती तडीच कायम राहील, पण याऐवजी जर आपणच बाघावर

हसा करून त्याला स्नान केले तर आपण निर्भय आणि निश्चित होऊ शकू."

त्याच्या म्हणण्यावर विचार करून गुरू कृष्णचंद्रांनी मागितले "मला सुखी तीक्ष्ण दृष्टी कुशाग्र बुद्धी, असाधारण चिकीट्सी आणि आत्मविश्वास चांगलाच ठाऊक आहे. तुला जे योग्य वाटेवर ते कर, माझे आशिर्वाद सदैव तुझ्या पाठीशी असेल. विजयी भव!"

गुरुचा आशिर्वाद घेऊन मलयध्वज प्रका सामान्य नागरिकांच्या वेषात चंद्रज्ञासकोवर घोड्यावर राहण होऊन निघाला.

सुवर्णगिरी राज्याच्या सीमेवर मिहिराचा छोटासा स्वतंत्र प्रदेश होता. तिथला राजा सिंहमुल कुशाग्रजाचा चांगला मित्र होता. संध्याकाळ शीर्षपर्वत मलयध्वज त्या राज्यावर पोचला. बरेचदा न भेरेहनुमारा येतला त्याने आपली ओळख सांगून

आपली योजनाही सांगितली.

मलयध्वजाला प हनु सिंहमुल म्हणाला "तू आताम न वाच ज्ञात मी स्वतः तुमच्याशी संपर्क साधणार होतो. मागे सैनिक तयार आणून मी तुझ्याबरोबर आढे आणि बज्जकीनीला माझ तुला सुवर्णगिरीचे व बज्जकीनीचेही राज्य जेपर्यंत मी देववू शकत नाही तोपर्यंत मी खरथ बराणार नाही."

या कार्यात मोठ्या सैन्याची आवश्यकता नाही फक्त आपल्या तेवतला एक श्रेष्ठ कुशल यादवा थोडे धन कांही आभूषणे आणि कांही विशारी सुखची मला गरज आहे. "मलयध्वज म्हणाला त्याची बुद्धिमत्ता व आत्मविश्वास पाहून सिंहमुलाला आनंद झाला. तो म्हणाला, "तुझी योजना ठीक वाटते आहे, पण इतकी थोडी सामुर्तु पुढशी होईल."

"हा जग नशिवाले वाप दिली तर इच्छाच पुरेला आहे." राजकुमाराने आत्मविश्वासाने उत्तर दिले. दुसऱ्या दिवशी सिंहमुलाने आवश्यक वस्तुखर्जात एक तरुण मलयध्वजाबरोबर दिला. हा तरुण म्हणजे दुसरा मिहिरा कुणी नमून एका कुशल योद्ध्याच्या वेषात त्याची मुलगी शारिणी होनी. रोधेरी होत पोड्यावर स्वार होऊन सुवर्णगिरीच्या राजधानीकडे जाऊ लागला. अद्याप मृगाहोणा ते राजधानीच्या सीमेवर पोचले तिथे त्यांनी थोडा वेळ विराम घेतली. उंचा गज्रिचा पक्षिना पहात राहिल तेव्हा थोड्याना तिथेच येऊन ते दोघेजण नगराच्या सन्यातून जाऊ लागले.

एका घरात काही लोकांचा बोलण्याचा आवाज येत होता. हे दोघे त्या घराच्या ओढ्यावर उभे राहून आपला संवाद ऐकत होते.

एक स्त्री विचारत होती "हे लोक मुन्दाजाची-

इश्टीक हत्ता कातीत का?"

"बज्जकीनीचा मतेची हांच सुटली आहे ति त्यांतही वेळ्यासारख काहीही कोल. त्याला धर्म-अधर्माची बिलकुल चाख नाही. राज्यप्राप्तीसाठी कुशाग्रजाबरोबर तो निर्दोषपणे मारून टाकेल." एका पुढ्याचा आवाज झाला.

थोडा वेळ शांतता होती. नंतर पुन्हा तो पुढ्या बोल्त राहिला, "पण जल दोघी तर कसब आहे. घरातला झोरा बघेच्या खपूषीं जास्त धोव्यापक असता. असल्या लोकांचे तुकडेतुकडे करून मिधाईना खायला घालायला हवेत. म्हणजे मोठेच पुण्य मिळेल."

खोचा जगसर्वचकित आल्याप्रमाणे असयान आला. "काय? आपल्या सेनापती कंदर्पविध आपल्या राजारानीची हत्ता घेनी?"

"हवू बोल की खुणीपेकल कर आपलीही तीच झगा होईल. अता मध्यरात कालीय झोप आला बराच वेळ काही आवाज येईना. थोड्या वेळानंतर मलयध्वजाने थोड्यावेळ इतकेच थाप मारली.

कोप आहे?" गुरुने आतून विचारले.

चादोबा

25

जून, २०००

"मित्र" सनमध्वज उत्तरला. थोड्या वेळानंतर दार उघडले गेले व मलयध्वज आणि शारिणी चढऊन आत खिस्ले व दार बंद झाले. मलयध्वजाने सपत्तेचाने त्या पुरुषाला आपले नांव सांगितले. आपल्या घांत आपला युवराज आला आहे हे पाहून घराचा मालक सुकेतू फारच आनंदित झाला. मलयध्वजाने त्याला विश्वासाने घेऊन आपली योजना सांगितली. पोंजनेनुरात दुसऱ्या दिवशी संध्याकाळी तुकेंतू बज्जकीनीच्या क्षयनागरावरच्या लातू पहाणे याचा आपल्या घरी देऊन आला.

मलयध्वजाने आपल्या जखळचा एक किमती हार काढला आणि त्याला सांगितले.

"मला मदत केल्याबद्दल ही माझी तुला प्रेमाची भेट आहे."

"घाची आवश्यकता नाही. यथाराज आपल्यासाठी कर्तव्यपालन करणा. येणं हीच माझ्यासाठी आपली प्रेमाची भेट आहे. आपण आम्हाला रक्षा आहात. आम्हाला आपल्या दुसऱ्या प्रहरी आपण घाबे." एवढे बोलून, युवराजाच्या पायाला हात लावून महारक्षकाने प्रणाम केला. व तो बाहेर गेला.

भारत- गाथा

एका महान् समृद्धीचा शोध
मुगलुगाचा गौरवगाली इतिहास

भगवानाची एक कोमलधारा

'आई, जेव्हा आपण बघेल्यात गेलो होतो तेव्हा मी किती वर्षांचा होतो?' सदीपने जयश्रीला विचारले. "अरे, तू फक्त तीन वर्षांचा होतस पण तुला हे स्मरण आठवतय हे आश्चर्यच आहे।' जयश्रीने कौतुकाने म्हटले

"बेला खूप सगळं काही आठवत नाही पण आपण नावेतून फिरलो ते मात्र बरेचवेळां आठवत एक रात्र आपण नदीकिन्यावरल्या एका घात राहिलो होतो आणि दुसऱ्या दिवशी पहाटेच उठून बाकाबोशर आपण फिरायला गेलो होतो. सूर्य उगवला तेन्ना त्याची फिरणे नदीच्या पाण्यावर पडली आणि पाणी सोनेरी विसायला लागले. तुम्ही दोघही उगवत्या सूर्याकडे टक लावून पाहत होतात आणि मलाही सूर्याकडे पाहण्याला सांगितलेत. तो शांत सुंदर देखावा माझ्या स्वप्नांत शमर घेऊ आला असेल.' सदीप म्हणाला

जमेली व सदीप आपल्या आजोबांबरोबर

न्याहाली करीत होते. त्याचे आजोबा-प्राच्यापक देकाथ आपल्या मुलेचा आणि नातेवाच्या सदाद लखपूर्वक ऐकत होते

'पण तसला मोठा सूर्य अधुन्यात पुन्हा काही घता का हो दिमला नाही?' सदीपने आजोबांना विचारले

'सूर्योदय नेहमीच भय्य असला काळा पण तू लक्षपूर्वक सूर्याकडे पाहण्याची ती बहुतेक पहिलीच वेळ असेल कारण तुझे आईवडीलदेखीत सूर्याकडे टक लावून पाहत होते आणि ते दृष्य त्यांना तुलाही दाखवायच होतं

ही आठवण तुम्हा म्मात अजून ताजी आहे याला आणखी एक बुरतं कारण आहे.'

ही कारनालीची गोष्ट आहे. नर्मदेच्या किनाऱ्यावर आम्ही एक आश्रमांत एक रात्र राहिलो होतो. मोठमोठ्या जुन्या काळाच्या वृक्षाच्या छायेत असलेला तो आश्रम खगोशरच एक रमणीय स्थान आहे.' जयश्री म्हणाली

'ते दु सरं काहण कोणतं आहे आजोबा? तुम्ही आता म्हणालात ना?' सदीपने उत्सुकतेने विचारले

जं सदीप, खर म्हणजे मी तुम्हाला सांगणार नव्हतो, कारण ते झगजावून सांगायचं म्हणजे त्याच सगळीकण करापला हव आणि त्यासाठी तुम्ही अजून लहान आहात, तुम्ही नीट समजू शकणार नाही.'

'संदीपदादाता लग्नचा वाढले तर, पण मला सांगा सदीपदादा तर अजून लहान आहे पण मी काही लहान नाही हं, बाबा तर मला आजोबाई म्हणतात. त्याचं बोलणें स्वप्यापूर्वीच जमेलीने शटकन सांगितले.

आजोबा हसले नि म्हणाले, "तुमच्या दोघांच्या हुशारीबद्दल मला खात्री आहे. माझ्या मनात जे सगावच आहे ते समजण्याइतके तुम्ही कुशाग्र बुद्धीचे आहात सांगावं की नाही असं मलाच वाटत होतं पण सांगतोच आता," आणि त्यांनी सांगायला सुरवात केली

मनुष्य फक्त शरीर, प्राण आणि मन एवढ्यांचाच मनसला नाही शरीराला प्राण असला की मनुष्याला इच्छा आणि आवेशही येतात. जे मनुष्यात मनाचा विकास नसेल तर तो जनावराच्या पातळीवरचाच राहतो. चांगले काय आणि वाईट

चांदोबा

काय याचा विचार करण्याचे ज्ञान मनामुळे मिळते आणि त्यालाच विवेक म्हणतात. पण मनुष्याच्या आतील सर्वश्रेष्ठ गौह म्हणजे त्याचा आत्मा. आत्मा हा मनुष्याच्या आंग अतःणाच्या परमेश्वराचा अंश आहे. त्यात परमेश्वराचे सगळे श्रेष्ठ गुण आहेत. आत्मा असल्यामुळेच मनुष्याला भोगवतांच्या प्रकाशाच्या दिशेने ओढ वाटते. हे सर्व श्रेष्ठ गुण मनुष्याला राम कृष्ण जीवस फिवा बुद्ध कायनात वास्तविक हेच माणसाच खर स्वल्प आहे.

शरीर प्राण आणि मन हे आत्म्याचं संक आहेत. आत्म्याची वृत्ते आहेत. औपयंत आत्म्याचा विकास होत नाही. औपयंत प्राण आणि मन मनुष्यावर कावू ठेवताना बाळगणांत आत्म्याच्या सन्तुस्कार बागना. सुख आणि परिव्रगोही पाहून आत्मा विरधळतो. प्रेम आणि स्नेहाला छान प्रतिसाद देतो. पण माणूस कथानं मोठा ज्ञाता की आपल्या स्वार्थबुद्धीनरोबर मन आणि इच्छा-आकांक्षाबरोबर असलेला प्राण याच्या शक्तीवर आत्मा नियंत्रण करू शकतो, त्यावर कावू ठेवतो. मी काम सांगतोय ते तुम्हाला समजतय असं शटन."

"मला समजतंय आजोबा मी सदीप दादापेक्षा लहान आहे म्हणून माझा आत्मा अजूनही माझ्या ताब्यात आहे. तुम्ही आता ज्या आश्चर्यजनक

विश्वावसु

वस्तुगहल योनतात, निचा स्यावो मला कलतोय ना ' चमेरी खिदळत बोलली

परतु तदीपच मन माझ दा कतनालींमधें मृतकाळान हुबत होतें "आजोबा गंगेच्या गोष्टीमारखी नर्मदा नदीची पण एखादी कहाणी आहे का हो" त्याने विचारलें,

"भारतांतल्या बहुतेक सर्व नद्यांच्या संबंधी आश्चर्यकारक कथा आहेत नर्मदेची कहाणी तर नुसती मधुाच नव्हे तर अतिशय काव्यमय आहे ' प्राध्यपक महाशय म्हणाले आणि एक गोष्ट सुरू केली

"एकदा अमरकंटक पर्वतावर मगवान शिवाजी मराठे वेळ ध्यानांत मग होते. त्याच्या शांत, सुंदर

व स्थितिराह पूर्तीच्या सौंदर्यातून एक लावायवती सन्या प्रकट झाली तिने आपल्या जीवनाच्या भाषान शिवाच्यामोर ततमन्तक होऊन त्याना बंदन केले करुणाचनार शिवाने म्हटले, "माझ्या बळ तू माझे हृदय कोमल आणि नरम तम, बनवले आहेस म्हणून तू नर्मदा आहेस "

भगवान पुढें म्हणाले, तुला कोणते बरदान हवे आहे?"

"प्रभु, आपण मला असा बर वा की मी सदैव स्वतंत्र राहीन" त्या सुदरीन सांगितलें "एवम् आरु" शिवाने आशिर्वाद दिला नर्मदा रानावनात, पर्वतराजीत गात नाचत, स्वच्छंदपणें कोणाची पर्वा न करता हिंडत होती लोकच तिच्या अनुपम सौंदर्यापुढे झालेक देवांची नजर तिच्यावर पडली एका देवाने तर तिच्यातमोर प्रकट होऊन तिला पकडण्याचा प्रयत्न केला त्याक्षणीच नर्मदाने अतरूप धारण केले व त्याच्या हातातून ही निरुपली आणि प्रवाहपर नदी होऊन वाहू लागली

असा प्रकार शिवाच्या सौंदर्यापारून नर्मदा वाहू लागली बडो निष्ठाच्या त्यापासून मग वाहायला लागली प्राध्यपक देवनाथ म्हणाले

"भारतांतल्या नद्या पर्वत वने झाच्या उत्पन्न होण्याच्यामार्गे मनोरंजक कथा आहेत त्यातल्या अनेक प्रतीकात्मक आहेत पण काही काळानंतर याप्रतीकाना तोंक घिसून गेले ' आजोबा,तु-खाने म्हणाले तरीसुद्धा नुसती गोष्ट म्हणूनदेखील ही किणी छान आहे नाही?" संजीवन आपले मत नोंदवले

आणि यांची नांव तरी किती गोष्ट आहेत - मंगल नर्मदा " चमेरीने आपलेही मत मागिले

"भारतांतल्या शाहूंची प्रस्थीत तावेही तितकीच मधुर उरलेत हे तुम्हाला पाठण्याचें नुन नव ठाऊक आहे का?"

"वाटतीमुत्रा' सदीप व चमेरीने एकदम कोरममधे उतरादले

"जगदी बरोबर पण त्या शहवाचें त्यापूर्वीचें नांव पुष्पपुर किंवा भुरगुपुर होतें कुलाच शह ' खिंदूप निरु-अन्न पृथ्वीन आला जुने नाव पुन्हा प्रचारात आलेंय त्याचा अर्थ अन्न भगवानाच पवित्रनाम द्वारेनच नाव द्वारवती होत गुलमारीमोगारी होत द्विमास्याची दिव्य कन्या हिच्या नावामुलें ! लक्ष्मणाच्या नोवावरन लक्ष्मणावरीचें बहुतेक लक्ष्मी हाव अस व गुवाहाटी प्रागज्यांतिपु होत पूर्वेची ज्वांतिर्मयी आभा योवा गोशानक झेता पोंडिचेर वैदिक त्याध्ययाचें फेड वेयपुरी होत मद्राई मधुरपुर मधुर शहर होत अमरा अजय मंठ हां व कुसुतान्त पीठ हे मानव निवाणाची पावन सीमा

म्हणून ओळखलें जात होतें किबीर किन्नपुरी होत कलामधें निपुण अशा भौतिक मत्ताचे एक महत्वपूर्ण स्थान पेंठा पूर्वीपतिशन होत इन्पदि, इत्यादि

थोडा बळ धोरून आजोबा पुढे म्हणाले राज्याची तसेवेखील किनी अर्थपूर्ण आहेत पूर्वीचे कुललाच अन्न कनाटक झाले आहे पाच नद्यांचा प्रदेश पंच आम ती पंजाब बनता बीड विहार असलेले विहार झाले करप करीचा शर कश्यप मीर बळ पुढें त्याचे काश्मीर प्राजे "

आणि जम्मु?"

"नवव्या शतकातला एक राजा हाता जंगलोचन, त्यावरन जम्मु झाले आपल्या नन्याच शहराच्यावर महान कपीमुनीची व राजाची आटवण करन देशाी छाप आहे ग्यानिगाक्षीवरन वामदेर झाले प्रसिद्ध पुढ मिश्र नागार्जुनच्या गावावर नागार्जुन कुड बनले जावाती शर्वीच्या नवावर जवनपूर झाले ही वादी खप तामतचक आहे मृगा भाज्याचा रत्त शाळची बंड शाली त्यागटी पुताना अजून नगारी कनायची होनी

व्यापाराचे रहस्य

हेतुपुरीमध्ये हनुमान मठ्याचे फिराणा समानाचे दुकान हेतुने चोख गान्न शाजमी दाम्, थोथ्य कज्जल व लघोदीयझ सभ्या मिळ्हांत ते प्रसिद्ध होते त्याचा ध्योपम छन थालसा होना

नंतर तुंगधीपुराहून समास नांवाचा वाणी त्या गांवात आला. त्याने हनुमान वाण्याच्या दुकानासमोरच एक नवे दुकान सुरू केले. काही दिवसांतच त्याचे दुकान चणले चालू लागले. हनुमानाची जुनी मिह्वाईकेदेलील समासक्या पुकरावर कायदा लागली. हनुमानचा व्यापार महाफल

हनुमान फाळजीत पटला. आपले मिह्वाईम रापोरच्या दुकानांत कां जाने ते खूप विचार केला तरी त्याचा कळेल ना. दोन्ही दुकानांतला माल स्वच्छ होता. रातन किंमती होत्या. तरीही मिह्वाईक हनुमानाच्या दुकानांत येत नव्हते.

जेव्हा त्याला कारण समजना तेव्हा त्याने समसलान विचारले. समरत्ने हंरून म्हडले. अरे हनुमान, मी व्यापाराची गुत लुकी आहे. तरीही मी तुला ला ने लागील

व्यापाऱ्याध्यापाऱ्यांत कमल मालय गुपित?

“त्यास अस आहे की माल नौलतमाच तू प्रथम तराजूच्या ताजव्यांत जायत माल भरतोस. नंतर अदाजाने त्यातला बोटाभोटा कमी करत जातोस. मिह्वाईकाला मिळणाऱ्या मालाच यजन बरोबर असत. तरीदेखीय त्याला उगैचच वाटत की त्याला कमी माल मिळतोय किंवा तुला त्यांना बजनांत कमी माल जायचाय.

‘धण मी मात्र तस करत नाही. जाणतबुल्लच मी प्रथम अवजारापेक्षा कमी माल ताजव्यांत देवगे, थोडाबोळा माहवत धजनाथा कोटा बरेबर आला की नौलत सामान देगे. माझा माल बजनापेक्षा जास्त नसतो. तरीही प्रादकाला वाटत की मी त्याला थोडा जास्त माल दिवाम. अथव्या दोघाच्या व्यापाराच्या पद्धतीतल हा फरक आहे.”

हनुमानदेखील ही पद्धत स्वीकारली आणि दोन्ही दुकाने जांगली चालू लागली. मिह्वाईकाना वाटायला जायते की दोन्ही दुकाने एकाच कुटुंबाक्या लेन पन्नाची अराशीत. हनुमान आणि समरत्नमर्ष प्रतिपयर्षाची मायना अविवात नसून सहकाराची थाकना असत हेनी.

देखरेखीची कला

रमापती बमरांतले सर्वांत श्रीमंत रोडनी होते, कित्येक पिढ्या कामधदा न करता आरामात बसून खाऊं पिऊं शकतील इतकी अमाप संपत्ती त्यांच्याजवळ होती. तरी देखीत काही दिनलापासून त्याच मम अत्यल्य होत. एक अज्ञात किताब्याच्या मनशा वाळीत होनी. काही मित्रांच्या सल्ल्यानुसार त्यानी बैबाकलून तयामगी कावली. पण काहीही व्याधी आढळली नाही.

शेठ रमापती एक धार्मिक व निष्ठावंत गृहस्थ होते. साधुसंतांची सेवा व अतिथींचा सत्कार काण्याचा त्यांचा स्वभाव होता. वरी आलेल्या पाहुण्याला जेवायला खातस्यानंतरच ते स्वतः भोजन करीत.

एक दिवस त्यांच्या घरी एक राधू आला. त्यानी शेठजींच्या आतिथ्यरीतवेर खूप होऊन खांगितले, ‘तुम्ही उत्तम श्रेणीतले सदगुरुस्य आहात. तुमचे प्रत्येक काम तुम्ही मनःपूर्वक आणि अडेने करता आहात. फरमेझर तुम्हाला सुखी ठेवो.”

‘मी तसे म्हणू शकत नाही, पण माझा सेवेत काही उगीव राहू नये म्हणून प्रयत्न माज करतो.

तरीसुद्धा महाराज, काही दिवसांपासून माझ मन अत्यल्य आहे. खूप विचार केला तरीदेखील मला याच काळ सांपडत नाही आहे. रमापतीनी सांगितले.

हे ऐकून साधूला आश्चर्य वाटले. याच कारण शोधण्यासाठी त्यानी रमापतींना काही प्रश्न विचारले. त्या प्रश्नाच्या उत्तरावरून त्याला कळत की त्याच्या कुटुंबात थांगले व समंजस नातबराण आहे.

मग रमापतीच्या फाळजीये कारण काय असू शकते? साधू विचार करे लागला. थोड्या वेळानंतर त्याने विचारले, ‘या गगराखरीज इतर कुठे तुमची संपत्ती आहे का?’ ‘होय महाराज. पांच गांवात होती आहे. त्या गांवातले शेठकरी ती शेमी करतात आणि त्याचे उत्पन्न झानेइतबो वेळेवर देतात.’

‘बीठ जाठमूल पाहा. या शेतावरून कधी पांदागनेंश शानेस आहे का?’ साधूने पुन्हा विचारले.

रमापतीने जाठमूल सांगितले. ‘बिदुरपुरात भादया आर्षाच्या वडिलांनी एक राममंदिर बांधले होतं. त्या मंदिराच्या खर्चासाठी सुभारे शंभर एकर जमीनही

देऊन ठेंपलेली होती त्या मंदिरात दारवीं माळा उलसव होत असे पाण गेली कोही वर्षे हा अन्यथेच म्हणत आहे हे कळल्यानंतर मला दुःख पसर साळ होती वण माझ्या अस्वस्थ मनाचं हे कारण नाही कारण हे राई मी श्रीरामाच्या हच्छेवर सोडून दिलेल आहे ।

राधून हात म्हातर ही तुम्ही नैरसमभूत प्राणी अ हे देवता कोणत्या ही गोष्टीची आभारप्रकृती मला ते शक्ती असे आहे तुम्हा आज्ञावान काय माहीत नव्हत की श्रीगणेशा ठव असेल मेव्हा त्याच निवासस्थान ते स्वतः शोधतील म्हणून? तरीहीही वीजी वीजी देऊन व धर्माचे ना । शंकर एक जमीन कसागळी दिली मंदिरातल्या देवात अतमर्थ समजून दिली होती धर्म र? बास्तविक देवासाठी आणण जेकाही करतो त्यामुळे आपण आपलेच कल्याण करतो, आपल्या

जून, २०००

32

चांदोबा

आत्म्याला जागृत करतो आणि आपल्या मनाची शांती मिळवतो. तुम्ही मंदिराच्या स्वस्थतेचा भार त्याच्यावर टोळवलात हीच तुमच्या मनाच्या अम्यस्थतेची कारणमीमासा आहे ।

हे ऐकून पुढापाती पनातून बाळकृत गैरे, आपल्या वर्तमान समर्थन करीत ते म्हणाले, महाराज, तिथली परिस्थिती पाहण्याला यत्नशील मी स्वतः पत्नीबरोबर गेलो होतो सांजपाठी टीकलाच नव्हत परत आता सोंपल कुठे होतो आहे ते श्रमा माहिती नवत म्हणून सारा मार मी देवाला सोडून दिला ।

तुमच्या पूर्वजाच्यामधे जशी रामभक्ती होती, तशी आता तुमच्यात गटिली नाही. हेच कारण आहे की खोलात शिरून मत्स्य काय आहे ते पाहण्यासाठी तुम्ही परत ह्यालात जोपर्यंत त्या रत्नमंदिरात पूर्वाग्रहांचे भक्तीभावाने पुण्य श्रद्धेला मध्य रात्रसुच छेद होत नाही तोपर्यंत तुमचे मन अशांत राहील । नाधून भागितल

गणमहात्मन 'सामुळे माझ्या मनाची अशाची करीत जाईल' ही गोष्ट मला कळली नाही कुण करत मला समजावून वा । त्यापतीने नम्रपणे म्हणून विनवले

आपली जावे दाही कुल्यालंत खाधून हसून नम्रपणे पहा आता मंदिराची निर्मिती एवढ्या महत्वाकांक्षीच असते ते देवाचे विविध आहे तिथे सगळ्याची उपस्थिती आता त्याच्यामुळे पाणी जलाचं पाण घरी होत आणि पूजपावन लोकांचं पूज बाहेत शान्त राखलेले मंदिरात काम करणा-यामुळे त्या या धर्माचे वातना त्यांच्यात परोक्ष चहा ठापी मला आणि निहा जतनी राहता या मंदिराची देखभाल नीट हेत आहे त्यांत विरोधी हाती पुराणीक कलत नहीत हे पाहण तुमचे पत्न कर्तव्य आहे हा एक कर्तव्याच्या दिशेने तुमचा

आदेश तुम्हाला स्वीकृत करीत आहे, पण तुम्ही ते स्वतःच घेत नाही आता आणि तुम्ही मनःशांती केली आहे अस तुम्हाला वाटतंय

त्यापतीचा सधुच्या झगण्यात तथ्य आणि स्वप्नपणा आढळला त्यानी विचारत, 'आता मी काय आण करं ते आपणच सांगावे

'तुम्हां एकदा तिथे जा आणि वस्तुस्थिती समजून घेण्याचा पयत्न करा. तिथली देखभाल एखाद्यालायक व्यक्तीच्या हातात सोंपवा मंदिराच्या कल्पनामनात मिश्रितच काही गडबड आहे. देखरेख ठीक झाली तर परिस्थिती आपोआप सुधारेल,' साधून आपला विचार संगितला

मंदिराची व्यवस्था चांगल्या व शक्ती व्यक्तीच्या हातात आहे असा त्यापतीचा मत विव्वास होत तरीसुद्धा कुठे तरी काहीतरी घोटाला नस आहे ते जाणून घेण्यासाठी त्यांनी साधुता मंदिराच्या व्यवस्थेबद्दल सविस्तार माहिती मागितली

'साधुमहाराज राजमंदिरात चारपुजारी आहेत. तिथेचम श्रीराम सीतामाई व हनुमानजींच्या पूजाअर्चन गुंतलेले असतात चौथ्या पुजारी गोपुरात वेदमंत्राचे पठण व पारायण करीत असता. श्रीगणेशकीर्तनासाठी चार रागीत नमस्तंत आहेत पुण्णतल्या कथा सांगण्यासाठी एक प्रवचनकार आहेतच मंदिराच्या शेताची जयमवदारी दहा शेतकऱ्यांच्या कारभार आहे जमालसर्च व शिरोच खिरीण्याचे काम दोन व्यक्ती पाहतात दोन वर्षांपूर्वी रामशेख नावाचा एक वृद्ध सर्वांच्यावर लक्ष ठेवीत असे त्याच्या घरी कुणीच नव्हत म्हणून वृद्धाद्वय तो मंदिरात राहत असे व मंदिर हे त्याच सत्तेवर होते तो दिवसात झाल्यानंतर उदाहक रावाच्या झालाचा ही जबाबदारी सोंपवली त्यावेळेपासूनच देखभालीत दिवाई आली आहे."

चांदोबा

हे ऐकून साधू म्हणाला, बघा ज्ञाता माझ म्हणणं खरं ठरेल? आता अगदी स्पष्ट आहे की उद्यानकाच्या देखरेखीतच मळनव आहे ते त्या त्याच्याजागी तुमरा कुणीतरी नेमून टाका."

'पण साधुमहाराज, उद्यानक सधोती मिळून मिळतून कुठली तो चांगला स्वयंपाक करू शकतो स्वतः झालोच काण्यात त्याला सकोच राहत नाही मंदिर अतिशय स्वच्छ ठेवतो संहित्य व शाळांत त्याला मरीच माहिती आहे तो चांगला तपक आहे पण पैका दिशेन ठेवतो आणि सर्वात महत्वाची गोष्ट म्हणजे तो विझणू आहे जगा माणूस साधूनदेखील सांपडणार नाही विदुमुतातल्या सर्वजणाच त्याच्या नावतीत हेच मत आहे "

याचा अर्थ असा होतो की तो जमालसर्चचा धास्त लागत आहे

'नाही महाराज रामशेखरला रामाच्या

33

जून, २०००

मतीखेरीन इतर काहीही ठरू नव्हतं

‘हे सगळे विचित्र वाटणंय, तरीदेखील काहीतरी मरूनच नसत आहे ते पाहण्यासाठी मीपण गुनगुन्यातूनच विदुरपुरता येईल आणि मगचरती तुम्हाला धडत करीन’ साधुने समितन

विदुरपुरात काही दिवस दोघडी राहिली आणि त्यानंतर त्यांना फळत की उदालक खरोखरच दुःखार व कर्मभार आहे. पण आपल्या पत्नीच्या कामात जो जाला गुंतलेला आहे, मगच त्याची पत्नी हे त्याचं सर्वस्व होतं

त्याची पत्नी सुगीला उत्तम श्रेणीची देखभाल होती. इतरांना मदत करण्यात ती सदैव तत्पर असे मंदिरालाच्या कार्यक्रमांमध्ये संघीजन ती पुढाकार घेऊन करीत होती पण ती महत्वाकांक्षी होती मत्स्यगणानी आपली स्तुती करावी म्हणून ती आमुसलेली असे. रोजच कीर्तन, कथापुण्य, अलक्षण न्मदान वगैरे कार्यक्रमता ती गुंतलेली असे पण सगळ्या कार्य क्रमांना स्वयस्थित रूप ती देऊ शकत नव्हती म्हणून सगळी इगानी व संवेचिगरीच काय ती उदालका-कडून करपून घेत असे

इतक्याच नव्हे तर मंदिराच्या इतर कर्मचाऱ्यांनाही ती आपल्या कार्यप्रमाण गुंतून असे न्ममुळं मंदिराच्या न्मनांभापशांत किताई इगली होती.

हे सर्व ओळखल्यानंतर साधुने इतर आपली

शोभ दाडी कुरवाळत रमापतींना म्हणून मला पा गोंधळाचं खटय समजत आहे. तुम्ही असे करा उदालकता त्या पदावरून हटवा आणि त्याच्या जागी त्याच्या धर्मपत्नीचं नेमणूक करा. रत्न गोंधळ नोंद होऊन जाईल

‘पण महाराज, तिच्यात तर देखभाल करण्याची पारखी कुचत नाही आहे

‘देखभाल करण्याची सर्वात मोठी कुचत आहे श्रेय स्वर्किंकडून श्रेय काय करून घेण्याची कता आणि लोकेकता । हे दोन्ही गुण तिच्यात आहेत मंदिराच्या न्मस्थापनाची जबाबदारी मिळाल्यावर विला अभिमान वाटेल आणि जी ती पारखी लायक नसली तरी ती देयप्रत्याच्या न्मसत्येच समळ करत उदालकनकडून करून घेईल, त्या पदावरून नेम्यानंतर तो सगळा उडारता त्याच्यापैघनी विला करावा लागला असता पण त्याचं समर्थ त्याची पत्नी आहे असं तुम्ही मला म्हणालात. तेव्हा देखभालाच मार काय तिच्यासाठी तो मनापासून करीत

साधुने समितन त्याप्रमाणे रमापतींनी व्यवस्था केली काही दिवसमनर राममंदिरात पूर्वी राखाच भय उरसव झाला व त्याच सारं श्रेय सुगीलाता मिळालं रमापतींचं मन जाला खरोखर शांत झालं होतं त्याचबरोबर न्मवस्थापन करलेला न आन्य रत्नदाडी त्यांना उमगल

जून, २००२

34

चारावा

सेंट बॉन्स चर्च

शतकाच्या आसपास शरण काळात बांधलेल आहे असे म्हणतात.

कोचंगजन नावाच्या चोत राजादे हे बांधल होन अप्सिंगम अपू पन्हा अर्थ पाणी भद्रिताच पाया इतम्मा खाली बांधलेला आहे की त्याच्या सारी बाजूला नेहमी पाणी वाहतलं असलं कोणे एके काळी मंदिराच्या जागी जाभलत्या इसाहाची राई होती आणि एका हाडावानी शिबलांग तान एक हवी आणि एक कोळी शिबाच अलन्य यत्त होम धूळ व पाचोळा विथविंगाय

खांडोबा

कावेरीच्या किनारी - ८

प्राचीन धरण

गोष्ट : जयंतरी महाजिंगम

चित्रण : गौतम सेन

निबिचिगल्ली शहर केवळ भद्रितरायी पर्मिद नमुन १८व्या व १९व्या शतकांत इंग्रिजानी बांधलेली तुर चसेर, नगरपालिका शरीर सरकारी इमारतींसाठी देखील प्रसिद्ध आहे 'खार्डन चर्च' १८६६ मध्ये टेम्पेकुतम नलम्माच्या उभारले बांधल होन त्यानंतर १८९६ मध्ये सेंट जॉन्स चर्च वेल विभागान किल्ल्याच्या दक्षिणेला बांधल गेल 'अवर लेडी ऑफ लॉर्डन' हे कैथलिक चर्च १८९० मध्ये त्हालाच्या किनाऱ्यावर बांधून पूर्ण झाले रोबर्ट क्लार्डन ज्या इमारतीत राहून होते ती इमारत आज सेंट जॉन्स कॉलेजचा एक भाग आहे

शींगम बैटला निरुनेक्कमर्चे जंबुकेश्वर हे महादेवाने मर्दि आहे या मंदिराची भव्यता अडितीय आहे. आकाशला विहगाच्या गोपुराच, आणि अनेक खाली दालनमर्चे अतिशय मनोहर कौशिकमम केवले आहे हे प्राचीन मंदिर इसवी सनापूर्वी पहिल्या

जंबुकेश्वर मंदिर

35

जून २०००

शिवलिंगादर रोच अधिक करणारा हातो

पहले म्हालून कोठी राज त्याचा बळकट विमान असे आता कायतीच पाणी राहिले आहे आणि हल्ली शिवलिंगाचा रोच अधिक करीत आहे. चक्रे रोच्याच म्हालून तुटून जाई अशा प्रकारे रोन्ही भक्तांच्या अर्थिकाच्या रक्तांतुळे बाद उत्पन्न झाला एक दिवस कोळ्याचा कांयस रंग झाला हल्लीच्या सोनेट बुसून तो हत्तीला पोरात नासला. इतका म्हालून हा हत्ती पण त्या नात्याने मिला. या रत्नकथेनुसार त्या कोळ्याचे डोळ्यांच्या चौक राखवून शांत करून घेऊन त्या रात पुन्हा जन्म घेतलं.

हा म्हालून म्हालून वार प्रकट आणि प्रदक्षिणा मार्ग आहे व त्याच्या भिती कर आहे आणि त्याच जवळच शांत आहेत दुसऱ्या व तिसऱ्या प्रदक्षिणा मार्ग ते त्याच्या रातकांत राखले गेले चौथ्या

प्रदक्षिणा मार्गात अखिला देवरीदेवीचे मंदिर आहे त्यातली देवीची मूर्ती खूप व उत्कृष्ट आहे. देवीचे खोले राखीच असल्यामुळे तेजस्वी आहेत. परंतु एके काळी याच देवीचे रूप मोठे रूह होते. ते इतके उंच होते की राधाच्यात कुणीही पाहिले नव्हते. असे म्हणतात की जवळ बांकराबाबांनी देवीच वृद्धांचे पत्तर व देवीला चक्राकार नशी असलेली कर्णकुल चक्राची. त्यानंतर देवीच रूप सोडून झाले. महर्षी मुत्सुबाम्नी दीक्षितार हे कर्नाटकी मनीनाक्या तीन एकापैकी एक रूह होते. देवीच्या रूपामुळे ते इतके भाऊ गेले, की त्यांनी देवीची शार्पना करणारी अनेक मधुर तुष्टाव्य गीते लिहीली.

तिरुनैक हे तामीळनाडूच्या शिवमळिगपैकी हौसाचे शक्ति पक्षि तक्षन मानले जाते. शाल राजाच्या म्हालुन होयसळ पाऊळ व नायक राजवशादीदलेल या म्हालुना उदारपणे यक्षोत्त मदन केलेली होती. गेल्या अनेक शतकांपे या म्हालुन न्याय केला बांधकाम होत गेले. केळीकेळी त्यात बदलही करण्यात आले. कर्नाटकच्या नवईत इंग्लिश सैन्यामार्फत बांधकामासाठी म्हालून प्रॅन्च सैनिकांनी याच अनुषंगाने म्हालुन आश्रय घेतला होता आणि आपली राखे खाती ठाकली होती.

श्रीगणेश म्हालुन तुमारे दोन किंलोरीदर अन्तरात कोनेट किंला कोलीयम मानाची कावेरीची एक भाय निघते. या ठिकाणी एक मोठा अर्नीकट किंला कलांनी बांधलेला आहे. कलांनी म्हणजे ताम्रलक्ष्मण दगडी बुस इतिहास शब्द अर्नीकट हा ताम्रलक्ष्मण अनेकट्टरून बनला आहे. त्याचा अर्थ बांधला बांधणी असा होतो. असे नमूदला की बुसाना शतकातला कर्नाटकात हा जैन राजाचे हा अर्नीकट किंला बांध बांधून घेतला. या

बांधा-दामुळे कावेरीचा प्रवाह नियमित केला गेला तिचे राखी ठाणे राखी उपयुक्तता असल्याचा व मदीचा नू गेल्यामुळे केलेला हा महाप्रवास प्रकल्प होला.

हा बांध ३२९ मीटर लांब, १२ ते १८ मीटर रुंद व ४९ मीटर उंच होता. हे मूळ भाज आता अस्तित्वात नाही कारण इतिहास अर्थिकांनी सर आर्मी कोर्टन खेच्या देखरेखीखाली कावेरी केला चौकनेनुसार सन १८०० च्या आसपास त्या बांध जून बांधला ठिकाणी व सन १८४६ मध्ये त्याची त्याची रक्ती काढवली. अगळे १८६० मध्ये त्यावर जलनिष्कासक इतका रुद्रा गेल्या. कलांच्या आगळे व साध्या दगडांनी बनलेला बुस बांधला पाण्याचा बांध लोढा करीत अर्नीकट शकल होता. हा इतून नवीन भाज बांधणाम्हा इतिहास अर्थिकांनी बुस फळ्यात पाडणारा होता अन्तर अर्नीकट किंला अन्तर कोनेटन बांधला मोठ्या अर्नीकटतून तुमारे ३८ मीलोमीटर अन्तर अर्नीकटतून १८२६ ते ३८ जाकथे बांधला गेला आहे. हा बांधला ५०० मीटर लांब व २ मीटर उंच होता. त्यावर २२ जलनिष्कासक फाटले लावलेली होती. १८९०-१९०५ च्या दरम्यान अन्तर अर्थिकांचे संपूर्ण बांधकाम पुन्हा करावे लागले होते.

मोठ्या अर्नीकटच्यानंतर केला किंला बुसानाच्या मुळ पावून ६ कि.मीटर अंतरावर कावेरी बांधला नियमने १८०१ मध्ये बनवली गेली त्यामुळे कावेरीला विळ्याच्या प्रमुख नद्यातून पाण्याचा पुढाळा विधायित होत गेला. कावेरी नाला किंला या नद्या आगळे बांधला, यक्षार बांधला, बाभनी कुदेमुही आणि शरसा, या नद्यांच्यामुळे कलावर विळ्यास कावेरीचा दुभाग अन्तर सुपीक करता आहे.

मोठ्या अर्नीकटच्या नंतर ताम्रलक्ष्मण बुस आहे ही राजराधा कावेरी मुतगा खेळून याची शक्ति राजधानी होती. कला कुरदीउर म्हालुन त्याने बांधला आणि बांधकाम ३५ मीटर

बांधा अर्नीकट

उंचीच्या शिवलिंगाची शोधना येथी दक्षिण भारतातील हे सर्वात मोठे शिवलिंग आहे. एकाभी इच्छा होणे की उत्तर भारतात त्याने विजय मिळवला त्याची काढवण म्हणून एक म्हात्मक बनवले जाई. त्याची सैमा उत्तर भारतात वंगालच्या डेल्टेपर्यंत पोचली होती. तिथून परत येताना त्यांनी आपल्याबरोबर पवित्र गंगावत आणले तेथे म्हणून रामेंद्रनक्षं नांव गरीफोडेंचोळून अस एढळं जी सना गंगेच्या दक्षिणेंत घेतल. भ्रमरा तो गीर्फोडेंचोडेंतच.

य मंदिराची वस्तुवत्ता राजराजाच्या राज्याच्या भवितव्याकडे कमी खुश नाही. एका विस्तीर्ण परिकरात हे भवित्ताभवेत आहे, परंतु त्याचा कळता फाव कोणता नच नाही. हे मंदिर भरकुलेल्या एक जल्मूक गळता.

गरीफोडा बोलपुराच नदिर

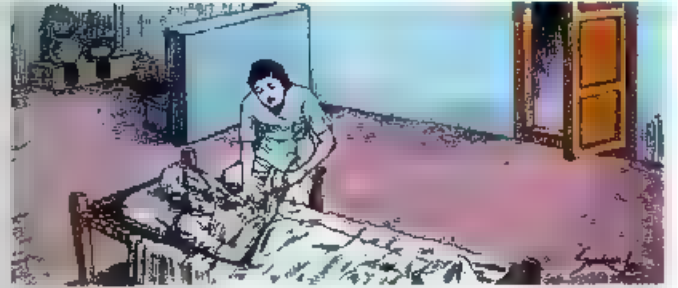
आहे. महामेढ्याच्या समोर मोंड कळन वचलेला येथी मंदिराच्या नदीमागल्या आहे. मात्र एडें हे नगर ओराड कां पळले याचं कारण सापडत नाही.

महामेढ्या दातकाय म्हा मंदिराकड कुणी काळार व्हा दित नाही. कोलेवला घांग बाधणारा इंगित अंगितिवरांनी या मंदिराच्या भिंतीचे शब्द सांगले होते. तज्ज्ञांच्या हा तरा भंग एके काळी चोरांमडल पा म्हावेने ओळखला जस्त आहे. त्यावरून म्हा पदेशांत बोल रावांचा प्रभाव किती बरबदलत आहे ते स्पष्टच. म्हावळ शेतकांत विजयांतय बोल राजाने तज्ज्ञांच्या आपल्या राज्यांत सामील कळन घेतले आणि तज्ज्ञांच्या हीच राज्यानी केली. रंगमहालांत कावेरी दुआमाराच बोल राज्यांत राज्य होतं. बंठार विजयाच्या व त्याचा पुत्र आदित्य याच्या कारकीर्दीत चोरांमडे पुन्हा वैभवसंपन्न बनले होते. दक्षिण मातात त्यांनी एक मंदिरा सांगल्याची स्थापना केली. हे सांगाय नंग्या शतकामधेही टिकलेत होत.

जून, २०००

38

बांशोता

तरंगिणीची हुशारी

शाम जेव्हा वीस वर्षांचा झाला तेव्हा एक दिवस त्याच्या आजीने त्याला जेवळ बसवून घेतले आणि म्हटले, "हे बघ बाबा, जेव्हा तू वर्षांचा देखील नव्हतास, तेव्हा तुझे आईवडील वारले, तुजं पालनपोषण मीच केले. तुला काही अडवत नसेल, कारण त्यावेळी तू अगदी व्हान होतास. आपल्या दोळ्यादेखत तसण मुलगा आणि भूत म्हाताना पाहून मी अगदी कोसमडून गेले होते. पण तुझ्याकडे पाहूनच जगले. तुझ्यासाठी काय काय मी करू शकते? म्हातारणी भोळमजुरी केली. तुझ्याकडे स्वयंपाक केला, भाडी घालली, कितीकाकडून अपमान तोंडले. पण एकाच आशेवर मी होते. एक दिवस मोठा होऊन तू आपल्या पायावर कपडा घाडील आणि माझी जबाबदारी संपेल! आता तू मोठा झाला आहेस, तुझं तू पाहू शकशीस. आता माझा काही भरवसा नाही. मी ह्या दिवसाकडे डोळे लावून वाट पाहत होते की तू केव्हा मोठा होतो आहेस न? आता मी शांतपणे मरणाला मोकळी आहे.

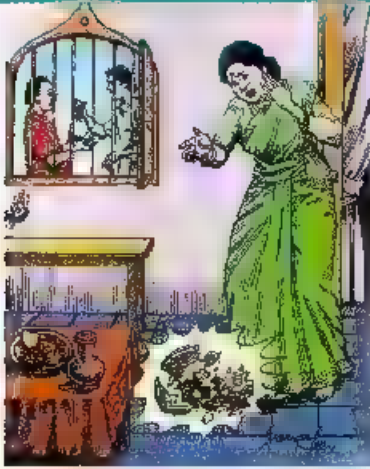
"तू जी वयाने मोठा झाला असलास तरी बऱ्याच बाबतीत अजून लहान मुलासारखाच दिसतो आणि तिला काहीच समजत नाही.

स्वभावाचा आहेस. हल्लीच्या जगात तुझा निभाव लागणं कठीण. गांवातल्या लोकांना तुझा ह्या नेमळट स्वभाव अजून आहे. इथले लोक लोभी आणि लबाब आहेत. ते तुला इथे गुलामे राहू देणार नाहीत.

मी तुझ्यासाठी करेबरे दहा हजार रुपये मांछून ठेवलेले आहेत. हे घेऊन तू शहरांत जा तिथे चारपाच म्हशी विकत घे आणि दुधाचा व्यापार कर. ती मुकी अश्राप जनावरे तुला अडित करणार नाहीत. इथे जर राहिलस न तर गाववाले काही दिवसांतच हे पैस तुलाडतील." असं म्हणून तिने शामच्या हातात एक पैसी देली.

पोंगपोंगची मोष्ट अशी की ज्या दिवशी आजीने शामशी ही बातचीत केली त्याच रात्री आजी जी झोपली ती झोपलीच तो पुन्हा उठली नाही. आजीने जस सांगितलं होत, तसंच करायचं असं शामने निर्णय घेतला.

आजीचे श्राद्धकर्म केल्यानंतर तो भाळ्याची जगा पाहायला शहरात जायची तयारी करू लागला. पैशाची पैसी घरी ठेवली तर चोरी होण्याची शक्यता जास्त होती. म्हणून त्याने गादल्या साबकाराजवळ तेने देकर मगल करून मागील काही दिवसांत

सावकाराकडे पैसे ठेवून असे

म्हणून शहरांत जाण्यापूर्वी एक दिवस तो धैरी घेऊन सावकाराच्या घरी गेला

त्यावेळी सावकार व त्याची पत्नी यांच भांडण चालूच होत. काही दिवसांनंतर त्याच्या पत्नीची आई त्याच्या घरी येणार होती. सावकाराच्या पत्नीला वाटत होते की आईसाठी एक खानगी नाही ह्याची. पण सावकार पडला महाकंजूस. सासूबाईसाठी शादी खरेदी करण्याची त्याची काही इच्छा नव्हती. म्हणून त्याची पत्नी खूप चिडली होती. सामला येताना पाहून त्याच्यासाठी काही न बोलता ती रागाने रचपाकचरण निघून गेली.

हण्याची धैरी सावकाराच्या छतत देऊन शामने लागितल. 'पान दहा हजार रुपये आहेत दोन दिवसानंतर शहरांतून परत येईन तेव्हा घेऊन जाईन' तोपर्यंत पान मीने आपल्याजवळ सुरक्षित

जून, २०००

म्हणून ठेवून घ्या.

सावकाराने धैरी घेत म्हणत 'हो तर, का वेगळी गती?' अन्नाच्या मदत करणें हा माझा धर्म आहे.

तोच स्वयंपाकघरात उभा असताना अचानक पावकारीणवाडने जोराने पाण्याचा पाट उघडला. आपटला मोठा आवाज झाला तो ऐकून शामने घाबरून विचारल, 'सावकार माहेर हा काय हो आवाज होत?'

'अरे धरणीकंप होणार आहे. वा लयक नीच रत्न'

सावकाराला शामच्यादखत बायकाने येऊन पाहण करावता म्को होते

शहरात जाऊन शाम दिवसभर जागा शोधत होता पण त्याला कुठेही जागा मिळाली नाही. शहरातून गिरावल्यावर तो खूपच थकला होता. त्याला फार तहान लागली होती. जवळ एक घर दिसले थोड्याने पाणी पारण्यासाठी त्याने त्या कात्या दरवाजा ठोठावला.

'फोण आहे? काय पाहिजे?' अठरा वर्षांच्या एका तरुण मुलीने दार उघडून विचारले. 'जेव्हा गाणी मिळत की व्याख्या' फार तहान लागली आहे.' शामने मागितले.

अहो बाबा, का इकडे या. कुणीतरी आले आहेत.' वेदिरांना मातवाने हाक मारून ती अंतर्भागी अणायला गेली.

मुलीला पितर बालमुकुंद तिथे आला. त्याने शामला विचारल, 'तुम्हाला कोसड? तुला पाहून ती बायलही उल्लेख म्हणून मला ओंगळीचिने डाक मारली आहे. हाक्या हा मोठ्या कात मी आणि माझी मुली तरिणी, आम्ही दोघेच राहातो. म्हणून कुणी नवा अनोखही माणूस पाहिला की नी जण घाबरत. एक तर हे घर पार मोठ आहे आणि दुसरे असे आसकस

40

चादंबरी

एकही घर नाही. शहराच्या बाहेर असल्यामुळे कुणी भाडेकरी राहायला येत नाहीत.

तोपर्यंत तरिणी पाणी घेऊन आली. शामने पाणी प्यायले व नंतर बालमुकुंद बाबा आपले शाखांत येण्याचे कारण सांगितल. तो धुटे म्हणता 'जर इथे मी आपल्या म्हशी बांधल्या तर तुमची काही हरकत नसली तर मीच तुमचे घर भाड्याने घेईन.'

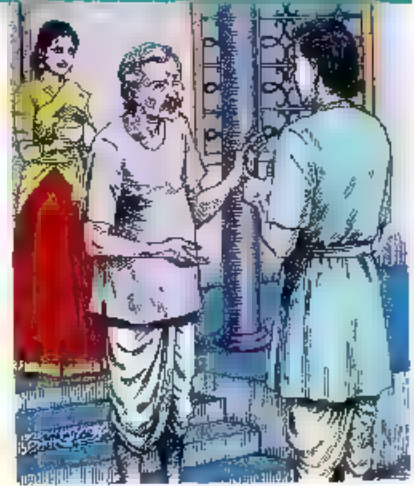
आंधळ्याला छद्म मिळाली तर आपली काय हव? बालमुकुंदालाही कुणीतरी भाडेकरू ह्या होता तोही साठ परिचित, सलोल्याने राहीन असत. चांगल्या स्वभावाचा ह्या होता. बालमुकुंद आनंदाने म्हणाला 'तुला जेव्हा केव्हा राहायला यायचेय तेव्हा ये. भाड्याने तुला वाटेस ते दे.'

'नाही ह बाबा! भाड आताच खर्च टाकतं तर नर पडेल. सर्वेच तरिणी वॉलली ती शामकडे बळून म्हणाली 'खमहा दोनशे रुपये भाड पडेल कसेल आहे का?'

शहरात दिवसभर हिंडून घर मिळाल नाही म्हणून शाम आधीच बेलागनेला होता. शहरात नसता, शहरातून तर आहे की पाणी प्यायच्या निमित्ताने हलक्या सहजासहजी घर मिळेल अशी त्याला विवकूल आशा नव्हती. म्हणून त्याने दोनशे रुपये भाडे मान्य केले व 'मला कवूत आहे' असे म्हणून दोन दिवसात गावातून परत येईन अस सांगून तो गावी गेला.

गावात पांचव्याक्षर तो प्रथम सावकाराकडे गेला आणि त्याने आपली पैशाची धैरी परत मागितली. त्यावेळी सावकार काही नोकाशी गप्पा मारत होत.

'कसले रुपये? आणि कसली धैरी? केव्हा दिली होनीस?' सावकाराने आश्चर्य दाखवीत. शामने विचारले.

'अहो जेव्हा धरणीकंप होणार होता त्यावेळीस अष्टवतथ ना!'' गोधळून जाऊन शामने हताशपणे विचारले.

माथ्याने दुसरा सावकार म्हणाला 'अरे मी जन्मल्यापासून अजून इथे कधीही धरणीकंप झालेला नाही. काय मेंढळी तुम्हाला आठवतय का कधी धरणीकंप झाल्याच? ' तिथे बसलेल्या लोकाना त्याने विचारले.

शामला दटवत तो म्हणाला 'कुणी आजी मेली म्हणून तुझ डॉकमिक तर फिरत नाही ना? जा, जा मांसा आलाय दहा हजारची धैरी न्यायला!'

सावकाराची उशी कोलायी पाहून शाम अवाक झाला. आपण लबाडले गेलो आहोत हे त्याला पुरत कळून चुकल. त्याच सर्वस्य तुरुल गेन होत निराश हल्लाम झाल्यामुळे क. य करावे ते त्याला समजेना. शहरात परत जाऊन त्याने आपली रागी कुईवी

कहाणी बॉले पुरतन पुरतन बालमुकुंद व त्याची मुलगी तरंगिणी यांना सांगितली. बालमुकुंदाने त्याला सहा मुली बाळगून म्हणजे "आपण शास्त्र प्रवक्त्या असले. तुम्हाला नडिबान झेच निहील होत बहूनक आता आपण काय करू शकणार आहोत म्हणाला?"

पण तरंगिणीने सांगितले. "आसं कां म्हणता बाबा? सावकार इतक्या सहा रुपी कुणाचेही देश हजार रुपये हजारा की काय? त्या लबाळाकडून पैस पाल मिळवण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे."

"पण आता आपण काय करणार? शास्त्र प्रवक्त्याकडून ठेवायला दहा हजार रुपयांची धैली दिली होती याला कांहीही पुरावा होताना नाही." बालमुकुंदने निराशेने म्हणजे

"अजूनही रुपये पाल मिळवण्याची शक्यता आहे. मी जस रांगेत तर तुम्ही दोघांनी केलेत तर पैस पाल मिळवण्याची शीच आज्ञा आहे." अस

म्हणत तरंगिणीने त्यांना आपली योजना समजावून सांगितली.

दोघेही एक सट्टक घेऊन मोठ्या रावधानाने गेले. व बालमुकुंद पेटी घेऊन सावकाराच्या बरी गेल. व आन वारून सरळ खुर्चीवर बसला. शास्त्र प्रवक्त्या बाहेरच खडीत थांबला होता. सावकाराने बालमुकुंदला विचारले. "कोण आहोत तू आणि करणारही आला आहेस?"

बालमुकुंद म्हणाला, "महाराज. आपल्या ईमानदारीच्या दारा पेकून मी खे आला आहे. पात्र नांव बालमुकुंद, तुमच्या थांबतला तरुण मुला शास्त्र प्रवक्त्या मी बाकी सावकार आहे."

शास्त्र नांव घेऊन सावकाराने जरा दबकतच विचारले. "खे हो पण कोणत्या कामाराला आला आहोत ते तरी सांग."

बालमुकुंदने सांगितले. "शास्त्राच्या आज्ञेची इच्छा होती की त्याचं लग्न या गावानच्या रामभद्रिदास व्हारं. लग्नाच्या खर्चासाठी मी सहा हजार रुपये आणले आहोत. ही आहे माझी पैटी. त्यांत सहा हजार रुपये आहेत. सहाश्या खर्चाचा लागेल तशी धांदीधांदी रकम जल्दीपणे आणू देन जाऊ. आपण या गावानला प्राणजिक आणि एक मोठे म्हावका आहोत. आपल्यापाशी माझी काम मुरासिन राहील. आपल्याला आप देता आहे त्याबद्दल म्हाव नये."

छं छं वात करतला आताय त्राम? माझ्यावर विश्वास ठेवून आणली लेवा करण्याची संधी मला देता आहोत, हा आपला मोठेपणा आहे. "सावकार म्हणाला.

इतक्यात शास्त्र इतरून आन आला आणि म्हणाला, "काल जेव्हा मी दोन दिवसांपूर्वी आपल्याला दिलेली दहा हजार रुपयांची धैली

मागायला आली होती तेव्हा तुम्ही मला विचारलं होतच की मी आपल्याला धैली केव्हा दिली होती म्हणून आठवतय का आता? त्या दिवशी तुमची बायको खूप सतापवेली होती. स्वयंपाकघरातून जोरात आवाज आला होता आणि मी जेव्हा विचारलं की हा कसला आवाज आहे? तेव्हा तुम्ही म्हणाला होतल की धरणीकप होणार आहे. आता तरी आठवतय कां."

सावकाराने शास्त्राच्या लांचावर प्रेमाने हान ठेवून म्हटलं. "मला चांगलं आठवतय की तू वहा इजायची धैली माझ्याजवळ ठेवयला दिली होती. पण काल मी ते थिसरल्याच जे नाटक येत होत ना ते तुम्हाला भ्रमासाठीच होत. माझ्याजवळ जे लोक बसले होते ते फक्त महात्म्या आलेले होते. मी त्यांना कर्तव्य बाबतच नाकारलं होत. त्यांना पैशाची फार अडकण होती, जर त्याच वेळेला मी तुम्ही पैसे पाल दिले असते तर ते लोक तुम्हाकडून रुपये घेऊन गेले असते. तुम्ही रुपये मी आता अडकून देतो." अस म्हणून सावकाराने शास्त्राची रुपयाची धैली आतून आणून त्याला परत दिली. ती धैली घेऊन बाहेर निघून गेला.

बालमुकुंद आपली सट्टक घेऊन उभा राहिला.

आणि म्हणाला. "आपला मोलण्यावरून कळत शास्त्र किती नेमळट आणि भ्रमा आहे ते माझी मुलगी नाही. असल्या माणसाशी लग्न करायची सावकाराचे आभार मानून मी शास्त्राच्या पाठोपाठ सट्टक घेऊन निघून गेला."

सावकार निराश होऊन बोक्याला हात बांधून खुरचीवर बसला. तुलन्याच दिवशी आगले सारे सामान शहरात बालमुकुंदच्या घरी शास्त्र घेऊन आला आणि त्याच्याजवळ कुतुहलाने व्यक्त करून म्हणाला. "तुम्हा दोघांच्यामुळे माझं म्हावलेलं धन परत मिळाले आणि शहरात राहायला जाणांदेलीत मिळाली आपले उपकार मी कसे फेडू? 'माझ्या मुलीशी तरंगिणीशी लग्न करून' बालमुकुंद हलत म्हणाला, 'तुम्हा सरळ स्वयंभार आणि माझ्या मुलीची बुद्धीमत्ता म्हणजे बुधांत सावकारा'."

आपलं नशीब इतकं चांगलं असेल याची सुलतम रूपेना शास्त्रात नडहती ती योधलून गेला त्याच्या भशाना कोरड पडली. त्याच्या नोहून एकदम शब्द आले. पाणी, तहान लागलीय.

'आता आणते ह.' तरंगिणी खुर्चीन घेऊन म्हणाली व लग्नगंगीने आत जाऊन ती पाणी घेऊन आली.

सर्जनात्मक स्वर्ग दुरुन डोंगर साजरे

पायली गांवातला कुठार असो सुतपकायेंत फात हुशार होता. असपसच्या गांवातले जर्मिदागडेसीच आपले पालप मिळुन्या त्याच्याकडूनच कसत घेत त्याच्या कोडाल्याची समजेना व्हावपाणी करत. पण केवढेच खापापिण्याच्या खचपिशां नसत मजुरी हातांत पडत नव्हती. उमादित्त मेदनात कसत, त्याची विभी अतिशि चार सव्हे वाचरी कातीमशी मुजगाण होता होती. पोत्यामुलीच, चौकचं तय्यरुसं कसतयेंत ही चिंता त्याला सांगली जाळीत असे.

आज देशांत सुतासांचे नवरी आदे आणि शेत्यापिशां द्रष्टुत मजुरी मिळते अस त्याने कांडी लोकांकडून ऐकत होता. अनेकदागंती आठ देशांत जाऊन वीच पैसे कमावते होते. कुठारत अलीकड वडन की आणण देडीन एवढोन वर्षांमडी निकडे जावं आणि थरपूर पैसा गांधीशी बांधून परत यावं. हथक्या हुटपुन्या कमईत मुलीच्या तज्ञात पैसे कधीच उमरला आले नसत.

एक दिवस तो पुनधर्नीत गेला आणि एका हाताची कर्मापाच्या घेला, धेडेकार पैसे घेऊन जवळ देशाच्या जम्यापराडी बाग्यात परवाम तो कर्माची मिलातून देणार होता. कुठारत अलीकडे आपले वर गाणण टाकून सवकडकडून मोडे कर्मा कडवले आणि अजून देशांत जाण्याचा पंचनात घेऊनघात.

तरत त्याने एक दिवस आपली विभी आणि मुलं यांना तसबावून संगितले. 'हुमरी धनरं नका मी ज्या देशात जातो आहे तिथे होत्याच्या मोहाराचा पाऊस पडतो. मी गेलो की तंगचतुमन्य खर्चासाठी तुम्हाला पैसे घडवत जाईन. कर्माभर्मात वरंच यांनं आणि पैसे जाणून परत येईन. आणि अहल्यानाचका चौदरी शारी मोठा घाटल करीन.

धरं लोणून तो सवळ देशात निघून गेला.

तेव्हा कुठारत अलीकडे देशांत पोचला, तेव्हा त्याच्या वडल्यानी किंवा 'पेणत्याप्यापनी गीट न्यवरत घरीही होके शकले नाही, तो रोज कामाच्या शोधात हिंडे आणि काहीतरी मोलकांज खाऊन लुब्याला बाजूला रोपून आई, ब्रदा प्रकां एक भिक्षा घाली, पण त्याला कांडी 'याच्याजोग सोम मिळते नाही, तिथे क्वच स्मार्तीनी क्षम चतनी हावी, तिथे अगोदरच सुतार नेमतेने होते. त्यांनी असुर्वेडी नव्या पहतीची होती, कुठारत अलीकडीं ज्ञान्या? जुन्या पहतीची होती. त्यामुळे अनिष्टाकूक नशी. त्यांतून होत मयें. म्हणून त्याला कुठरी काम मिळे-ड.

त्याने जे स्वयं पाहिल होत त्याचा थडकण आता, दृष्टांतया त्याला सापता जे. बायकोमुलाची भितर त्याला सतसम होतीनी मिळालीच. त्यांची गुनराज यशी होत होतीने त्याला माहीत नव्हते. दूर देशात तो अगदी पकडा पडला होता. तिथे त्याच कुणीही नव्हत.

एक दिवस अजूनच त्याची गेट मुलासामडी शारी तो त्याच्या दोजाराच्या गांवातला हाडापारा होता. आज देशांत मुष्टम मिळी व्हायत आला होता. पण त्याला ते काम काही मिळाले नाही. तेव्हा त्याने मिळत ने मजुरीचे काम घेतल आणि पोट बायला मुल्यात घेवली. पाहण्याचा बहेर एक भोरी त्याला तयार होत होती. त्या दिवसांनी मुळसात नव्हा म्हणून काम करीत होता, कुठारत अलीकडील त्या बांधकामाक काम शोधायला गेला.

त्या दिवसापासून दोघानी पंचव काम केले व एकड राड्याचाची लेप घेवली. एक दिवस कुठारत अली मुलासामला म्हणाला. 'जे भाई मी तर आपली विडीकले घेना अहल्याचा नव्वतवार मीनून आलो आहे, त्यांना तर सांगून आलो होना की इथे पांचसोफी तुम्हाला पैसे भरलीन. पण इथे आल्यावर जे गांवांत ठरकनं होत ते कांतीक जमले नाही. माझी बायकोमुलं कशी काम घडल असलीत कुण्याम वरकळ, अलत भस. तवकड धरी घेत जावंतं वारू लागईल. असे म्हणतला कुठारत अलीकडे होळे पाण्याने मले.

मुलासातला त्याची दुस आली. 'तुसा इथे असले तर पाह्याकडून मोडे पैसे वे आणो अगोदर घरी पाठवून वे. चारदोर यदिव काम कर, हातांत धांडी पैसे घेऊन घडले की मी परत जा. मुलाखनने सांगितले.

कुठारत अलीकडे मुलासातकडून कांडी रुपये घेऊन मी पाठवले व त्याच्या मंडरीतयल त्याचे अमार यकले त्याने दोन महिने हा तरेच्या मजुरीचे काम केले, आणि दोन महिन्यांची मजुरी घेऊन तो इथे परत आला. धरं त्याची मुल उपसकारीनं जाजावे घडली होती. मी पणत्याकड बायकोमुलं त्याला विरामली आणि ओक्याबोक्की रहय्यो राहली. अज देशांतल थापता अनुरव त्याने केवळ त्याच्या विडीला मांविताता हेवली ती म्हणाली, 'तुन खंय सवळ, अलतत. आता तरी तुम्हाला सवळत या!'

५२ • विश्वंडीची कहाणी

महाभारत

दुर्योधनाने विचारल्यावर भीष्मपितामहानी तेन्ही परातत्या योद्ध्याचे सविस्तर वर्णन केले. विश्वंडीबद्दल माहिती देताना ते म्हणता की मी त्याला मारू शकत नाही. जरी तो माझ्याबरोबर युद्ध कायला आला तरी मी त्याच्यावर डाख उगारणार नाही.

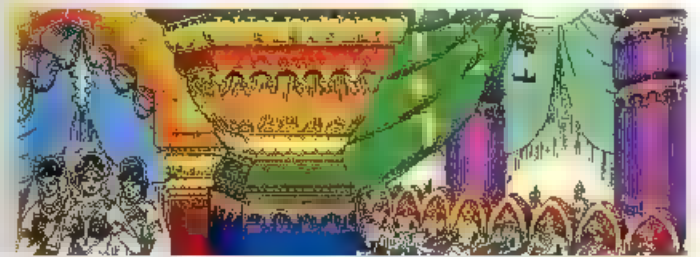
ह्यावर दुर्योधनाने पुन्हा प्रश्न विचारला, 'आपण तर म्हणाला होतात की युद्धांत मी सर्व शत्रूंचा नाश करीन. मग विश्वंडीला मारणार नाही अस कां म्हणाला?'

ह्या प्रश्नाच उत्तर देताना पितामहानी सांगितले, 'हाच कारण मी सविस्तर सांगतो. इथे उपस्थित असलेल्या सर्व राजांमदींही लक्षपूर्वक ऐकावे.

मागे वळील सातनुमहाप्राज्ञानी बरीच वर्षे

राज्य केले. त्याच्या मृत्यूनंतर मी विश्वागदास सिंहासनावर बसवले. पण त्याचा अकाली मृत्यू झाल्यामुळे माझ्या देखरेखीखाली विचित्रवीर्याने राज्य संभाळले. विचित्रवीर्य नष्टाता योग्य ययाचा झाला. पण तो प्रकृतिने फार अशक्त होता. मला त्याची काळजी वाटत होती. ती दुबळा असल्यामुळे एखाद्या राजकुमारीचे हरण करून निला. आपणप्राची त्याची कुवत नव्हती.

त्यासुमारास कादिराजाने आपल्या निन्ही राजकुमारींसाठी स्वयंवर फलयचे ठरवले. त्या निधींची नांवे होती. अंबरा अचिकत आणि अंबालिका स्वयंवरामाठीं सर्व राजांना निधरण दिलेल होत. विचित्रवीर्य इतका सामर्थ्यवान नव्हता म्हणून मी एकटाच आपला श्व घेऊन काशीला गेलो. तिन्ही राजकन्या अस्त्रिाय सुद्धा

होण्या मी तिथें जाऊन सर्व उपस्थित राजांकडे नीट पाहिलं आणि त्यांच्या शांतीचा अंदाज घेतला. नंतर तिन्ही राजकन्यांना माझ्या रघात कपडे व जपलेल्या इतर सर्व राजाना ओढून जाहीरपणे परिचितले. 'मी शान्तपुराचा पुत्र भीष्म आहे. या तिन्ही राजकन्यांना मी त्यांत बसवून घेऊन जात आहे. ज्याच्या अगात समर्थ असेल त्यानी मला रोखावे व राजकन्याची माझ्या रघातून मुटका काढवी.

त्याबरोबर, उपस्थित असलेल्या सर्व राजांनी माझ्यावर आक्रमण केले. आपले हत्ती, घोडे रथ घेऊन मला घेले. परंतु माझ्या बाणांच्या वर्षांनापुढे कोणीही टिकले नाहीत. सगळे जण रणभूमी सांजून पळून गेले.

त्या निर्घातकांनी मी माता सत्यवतीच्या स्वाधीन करून सांगितले, "मातोश्री

काशीराजाच्या तिन्ही कन्यांना मी पळवून आणले आहे. ह्या विचित्रवीर्याच्या पत्नी होतील, तेव्हा आपण ह्यांच्या विवाहांची तयारी सुरू करावी."

'माता सत्यवती फारच प्रसन्न झाली. लक्षांची तयारी जोरात सुरू झाली. तेव्हा काशीराजाची धोरली मुलगी अंबा हिने मला सांगितले, "माझा शास्त्रराजावर प्रेम आहे आणि त्याचही मन माझ्यावर जडत आहे. आम्हाला दोघाना विवाह करण्याची इच्छा होती. पण ही गोष्ट माझ्या पित्यास माहीत नव्हती. माझी आपल्याला विनंती आहे की आपण मला शास्त्रराजाकडे पाठवावे."

'माता सत्यवती' व पुरोहिताशी विचारविनिमय करून मी तिला सन्मानपूर्वक शास्त्रराजाकडे पाठवले.

'परंतु शास्त्रराजाने तिला पत्नी म्हणून स्वीकारण्यास नकार दिला व म्हटले 'जिला भीष्म बळजबरीने हरण करून आपल्याबरोबर घेऊन गेला आहे, तिचा मी स्वीकार करू शकत नाही. तुझ्यावर भीष्माना अधिकार आहे, जर तो तुझ्याशी विवाह करणार नसेल तर तू स्वतंत्र आहस. तुला जिथे जायथं असेल तिथडे जाऊ शकतेस.'

'अंबाने शास्त्रराजाला समजावण्याची परकाष्ट केली. पण त्याने आपला निर्णय बदलला नाही. अंबाना वाटलं की मी तिचे हरण केले म्हणून शास्त्राने तिला धिक्कारले असा माझा तिरस्कार कळू लागला आणि माझ्यावर सूड उगवण्याची तिने प्रतिक्रिया केली.

'शास्त्रानं धिक्कारल्यानंतर अंबा हीलाबत्य ऋषींच्या आश्रमात गेली व त्यांना तिचे निची व्यथा सांगितली. परंतु मुनींनी तिला सांगितले 'इथे सर्व तपस्वी राहून आहेत, आणि ते तुला मदत करण्यास असमर्थ आहेत.' त्यावर अंबा

म्हणाली 'मी जीवनांत निराशा झाले आहे आणि मलाही तपस्या करावीशी वाटते, मला तपस्येचा विधी सांगा.'

त्या ऋषी-मुनींनी तिला आपला पिता काशीराज याच्याकडे जाण्याचा सल्ला दिला परंतु अंबा आपला हट्ट सोडीत ना.

त्यावेळी त्या आश्रमात होत्रवाहन नावाचे एक राजर्षी आले ते अंबाचे पणजांचा होते. त्यानी अंबेची करुण कहाणी ऐकली व म्हणाले, 'मुली, तपस्या करणं तुझ्या शांतीपत्तीकडचे आहे. सासारिक इच्छा तपस्येच्या मार्गात बाधा आणतात, जरी शास्त्राजाने तुला स्वीकारली नसली तरी तू भीष्माकडे परत जा. परशुराम तुला या कामांत मदत करू शकतील व तुला भीष्माकडे पांचशू शक्तींच भीष्मानं तुला स्वीकार केला नाही तर ते भीष्मावर सक्ती करू शकतील. जर पडली तर यासाठी त्याच्याशी युद्धही करू शकतील.'

योगायोगाने महेंद्र पर्वतावर राहाणारे परशुराम वुसऱ्या दिवशी त्याच आश्रमांत आले. अंबा व तिच्या सख्यानी त्यांचे स्वागत केले. सत्कार केला. बोलता बोलता होत्रवाहानाने आपली नात अंबा हिची करुण कथा त्यांना सांगून या समस्यांचे निराकरण करण्याची प्रार्थना केली.

परशुरामानी अंबेला विचारले, 'मुली तू भीष्माकडे जाण्यास तयार आहेस की शास्त्रराजाकडे? तुला ज्याच्याकडे जायचे असेल त्याच्याकडे मी तुला पोहोचवी करीन.'

अंबा म्हणाली 'भीष्मच माझ्या त्रासाचे कारण आहे. त्याच्यामुळेच माझी वृत्तस्था झाली आहे. भीष्माने माझे बळजबरीने हरण केले नसते तर शास्त्रराजाने माझा त्याग केला नसता शास्त्रराजाचे अजूनही माझ्यावर प्रेम आहे. पण

सामाजिक प्रतिष्ठेला बाध येईल म्हणून माझा स्वीकार करण्यास त्यांना संकोच झाले आहे. ह्याच कारणाने मला भीष्माची चीड आहे व त्याचा सूड घेण्याच्या विचाराने मी रात्रदिवस तळमळते आहे. त्याच्यावर सूड उगवल्याशिवाय माझ्या मनाला शांतता मिळणार नाही. भीष्माचा वध करण्यासाठीच मी तपस्या करते आहे."

हे ऐकून परशुराम म्हणाले, 'मी भीष्माला मारू शकत नाही. पण जर त्याने तुला स्वीकार केला नाही तर त्याच्याशी युद्ध करू शकते.'

परशुराम व अंबा काही ऋषींच्याबरोबर सत्यवती नदीच्या किनाऱ्यावर आले व कुरुक्षेत्रात एवढे त्यानी मला निरोप पाठवला.

मी एक गाय व काही ब्राह्मण घेऊन त्यांना भेटायला गेलो व त्याचा योग्य सत्कार केला. परशुरामानी मला म्हटले 'भीष्मा, तू त जन्मभर

अविवाहित राहाण्याची प्रविज्ञा केली जाहेस, मग तू अवेच हण का केवस? आणि जर केलेस तर तिला आपल्याजवळ का ठेवले नाहीस? तुझ्यामुळे तिचे जीवन नष्ट झाले आहे आता तिच्याशी कोण लग्न करीस? तुझ्यामुळे शाह्याने तिला म्हीकारले नाही आता तुला तिच्याशी विवाह कसा पाहिजे, '

भीष्म पुढे म्हणाले, "तेव्हा मी त्यांना समजावण्याचा प्रयत्न केला व म्हटले 'मी माझा पुतण्या दिग्विजयी हाच्याबरोबर विवाह करण्यासाठी काशीराजाच्या किन्ही राजकन्यांचे हण केले होते मी त्यांना मझ्यासाठी आपलेल्या नव्हत्या हे मी सर्वांना स्पष्टपणे सांगितले होते अविवाहित राहाण्याची माझी प्रविज्ञा अटळ आहे 'जरी मला इंद्राबाही युद्ध करावे लागले तरी चालेल परंतु कोणत्याही परिस्थितीत मी विवाह

करणार नाही 'वैवहा अवेने शाह्याजाफडे जाण्याची व त्याच्याशी विवाह करण्याची इच्छा प्रकट केली तेव्हा मी तिला सन्मानपूर्वक त्याच्याफडे पाठवले होते आता शाह्याकाने तिचा रत्नीकार केला नाही. यात माझा काय टोष?"

माझ्या बोलण्याने परशुरामांना राग आला व त्यांनी म्हटले "जा तू अवेडी विवाह केला नाहीस तर मी तुला छत्र मारीन '

मी त्याच्याशी युद्ध करण्यास तयार नव्हतो ते माझे गुरु होते. मी त्यांना या गोष्टीची आत्मण करून दिली आणि सांगितले की आपण माझे गुरु आहात आणि मला युद्धविद्या शिकवली आहे व त्याबरोबर शस्त्रे अस्त्रेही मला दिली होतीत त्यावर ते म्हणाले की मी तुझा गुरु आहे ना, तर तू माझी आज्ञा पाळ

त्यावेळी मी त्यांना स्पष्ट सांगितले की कोणत्याही परिस्थितीत मी माझी प्रविज्ञा मोडणार नाही त्याच्यासाठी जरी तुमच्याबरोबर युद्ध करावे लागले तरी मी माने हटणार नाही

त्याच्या आज्ञांनुसार मला त्याच्याशी युद्ध करणे भाग पडले कुळशेखार युद्धाची तयारी सुरू झाली

युद्ध सुरू होण्यापूर्वी मी हस्तिनापुरात येऊन माता सत्यवतीला सर्व हकीकत सांगितली व तिचा आशीर्वाद घेऊन कुळशेखार परत आलो परशुराम तेथे आलेले होते आणि युद्ध करण्यासाठी माझी वाट पाहत होते आम्हा दोघांचे युद्ध पाहण्यासाठी अनेक ऋषीमनीजन तिथे आले होते

आमच्या दोघांच्यात भयंकर युद्ध झाले चौथीस तिस सतत युद्ध चालल्यावर त्यांनी छत्र

मानली व अंबाला सांगितले "तू पाहिलेस ना, मी भीष्माला मारू शकतां नाही, तेव्हा आता तू त्याला वारण जा' अंबने असे करण्याला शाप नकार दिला आणि मला मारून माझा मूड घेण्यासाठी ती ममुनेच्या काठी तपस्या करण्यासाठी निघून गेली तिथे तिने चार वर्षे धोर तपस्या केली या संकटातून तिला वाचवण्यासाठी किंच भाऊ तिला घरी नेण्यास आले होते. पण ती तपस्येत मग्न होती तिच्या भावांनी तिचा तपस्याभंग करण्याचा खूप प्रयत्न केला, पण ते अस्मफल ठरले तिची तपस्या पाहून भगवान शंकर प्रसन्न झाले व तिला 'वर माग' अस म्हणाले अंबाने 'युद्धामधे भीष्माला पराभूत करून त्याचा वध करीन असा वर मागितला

शिवाने वरदान देताना सांगितले 'प्रदील जन्मांत नूखीर्यांत जन्म घेईल पण कलांतराने तुला पुरुषत्व प्राप्त होईल त्यानंतर तू भीष्माचा वध करू शकशील '

भीष्म पुढे म्हणाले "अंबेला माझा मूड घेण्याची इतकी धाई झालेली होती की मीने लग्नच चिंता तयार केली व "भीष्माचा वध करण्यासाठी मी अग्निप्रवेश करीत आहे" असे म्हणून तिने त्या चिंतेत उडी घेतली

ही अया नंतरच्या जन्मांत दुपदाची मृतगी म्हणून जन्माला आली तिचे नांव शिखंडी

एकदा माझ्याबरोबर युद्ध करतांना दुपद पराभूत झाला होता व तोंडी माझा मूड घेण्याच्या शिचारांत होता माझा वध करणारा एक पुत्र भिळावा या इच्छेने त्याने ही धोर तपस्या केली शिवाने प्रसन्न होऊन वर दिला भीष्माचा शंखट वारणारा तबळा घरात उद्यम स्त्रीरुपांत जन्म घेईल

व पुढांत त्याच्या हातून भीष्माचा मृत्यू होईल.

काही काळानंतर दुपदाच्या पत्नीने एका भुलीस जन्म दिला पण मुलगा झाला आहे अस जाहीर केले त्या मुलीचे पालनपोषण एसाद्या मुराप्रमाणे पण गुप्तपणे केले, कारण दुपदाचा व त्याच्या राणीचा भगवान शंकराच्या वरदानावर पूर्ण विश्वास होता बालकाचे नाव शिखंडी ठेवले गेले

दुपदकन्या शिखंडी जन्मत विविध कलांत निपुण होती व युद्धकलेतही प्रवीण होती पुरुषवेष धारण करून तिने द्रोणाचार्याकडून धनुर्विद्या शिकून घेतली

अता ती विवाहास योग्य झाली होती आणि दुपदास तिच्या तन्नाची काळजी वाटू लागली हिचा परुषाशी विवाह करावा का खोशी? पुढे

पत्नीच्या विचाराने दुपदाने तिचा विवाह खीरी करायचे ठरवले

दशार्णवा राजा हिरण्यरोम ह्याच्या कन्येचे नांव पण शिखंडी होते त्याने आपल्या मुलीचा विवाह दुपदाची मुलगी शिखंडी हिला मुलगा आहे असे समजून आनंदाने ठरवला दोन्ही विवाहांची विवाह मोठ्या थाटात साजरा झाला

परंतु दशार्णवा राजाच्या मुलीच्या लवकरच लग्न झाले की निवा पती खीर आहे जेव्हा ही बातमी तिच्या पित्यास कळली तेव्हा तो सतापला व त्याने दुपदास निरोप पाठवला की 'तुम्ही आपल्या मुलाचा विवाह माझ्या मुलीशी करून मला फसवले आहे व माझा अपमान केला आहे त्याचा मूढ घेण्यासाठी मी माझ्या सैन्यासह येऊन तुमचा सर्वनाश करणार आहे'

राजा दुपद व त्याची पत्नी या संदेहाने

भयभीत झाले दशार्णवाचा सामना करण्याची त्यांची शक्ति नव्हती त्याशिवाय शिखंडीचे जन्म प्रकट झाले असतं तर सर्व राजांनी त्याची तर उद्धारी असती वा फजितीच्या आणजे अपमानाच्या कल्पनेने ती दोघे पारच अत्यंत भाली शिखंडीनाही आपल्या आईबाडलांना पडलेली चिंता पाहून पार काळजी वाटत होती म्हणून प्राणन्यास करण्यास ती बनत गेली ते वन स्थूणापुर्ण नांवाच्या वनाचे होते

त्या वनाने शिखंडीने अज्ञापाणी चरच करून प्राण त्याग करण्याचा निश्चय केला तिची जिनेरी पाहून यक्षाने विचारले, 'देवी तू कोण आहेस?' या वनात तू का आलीस?

शिखंडीने म्हटले, 'मी संकटात असल्यामुळे इथे आले आहे परंतु माझे संकट निवारणे अशक्य आहे' त्यावर यक्षाने जागली ओळख करून दिली व तो पुढे म्हणाला 'मी कुबेराचा भिन्न आहे तुला वरदान देऊन तुझे संकट दूर करू शकेन'

तेव्हा शिखंडीने आपल्या आणि आपल्या आईबाडलांच्या संकटाबद्दल यक्षाला सविस्तर मागितले

यक्षाला तिच्या दाकण अवयवेबद्दल करुणा वाटली परंतु तिला कायमचे पुरुषत्व प्राप्त करून देण्यासाठी शक्ति त्याच्याजवळ नाही हे त्याला जाणवले पण थोडे दिवसांपुढे आपले पुरुषत्व देण्यासाठी शक्ति त्याच्यापाशी होती

काही काळपर्यंत मी माझे पुरुषत्व लुप्त देऊ शकेन आणि तुझं स्त्रीत्व मी घेईन अशा प्रकारे तात्कालिक स्वरुपात मी तुला थोडीफार मदत करू शकेन ' शिखंडीना मदत करण्याच्या हेतूने यक्ष म्हणाला

शिखंडीने त्याचे म्हणणे लगेच कबूल केले व ती पुरुष शिखंडी बनून तानडनोच आपल्या आईबाडलांकडे गेली

दुपदाच्या आनंदाला सीमा राहिली नाही त्याने दशार्णवाला ह्या संदेश लिहून पाठवला, 'महारा पुत्र शम्भर ठके पुरुष आहे सशय असेल तर आपण प्रत्यक्ष येऊन परीक्षा घ्या'

दशार्णवालांना काही दारूनी पाठवून दुपदाच्या सांगण्याची प्रविती पाहिली शिखंडी पूर्ण पुरुष आहे ही खात्री झाल्यानंतर आपली कन्या सासरी परत पाठवली व दुपदाची लग्ना मागितली

मादरम्यान एक दिवस कुबेर आपल्या विमानातून स्थूणापुर्णाच्या वनाने पोचला खी बनलेला असल्यामुळे स्थूणापुर्ण त्याला भेटायला आला नाही त्यामुळे कुबेराला खूप आश्चर्य वाटले, कुबेराच्या दूतांनी स्थूणापुर्ण स्त्रीरुप झाल्याचे सांगितले स्थूणापुर्णाला खीरपात पाहून कुबेराने कारण विचारले वस्तुस्थिती समजल्यावर कुबेर अतिशय सतापला व स्थूणापुर्णाला 'तू सदैव स्त्रीच राहशील असा शाप दिला यक्षाने शापमुक्त करण्याची कुबेराला वारंवार विनंती केली

तेव्हा कुबेर म्हणाला की शिखंडी मरण पावल्यानंतर स्थूणापुर्ण पुन्हा पुरुष बनेल

इकडे शिखंडी पुरुषाचे रूप मिळाल्यामुळे आनंदाने होता शिवाचे वरदान खरे झाल्यामुळे दुपद व त्याची रक्ती फारच प्रसन्न होणे परंतु काही दिवस गेल्यानंतर यक्षाला दिवसेंदिवस शिखंडीला आठवले व तो फिरून उदास झाला

काही दिवसानंतर उदास मनाने शिखंडी आपल्या वंचनानुसार स्थूणापुर्ण यक्षाला त्याचे पुरुषत्व परत देण्यासाठी आला परंतु कुबेराच्या शापामुळे स्थूणापुर्णाला शिखंडीकडून आपले पुरुषत्व परत घेता येईना त्यामुळे शिखंडी आपण पुरुष राहिल

दीर्घ विनामहानी दुर्योधनाला शिखंडीची कथा सांगितली व म्हटले, 'अंबानेच माझा प्राण घेण्याची प्रतिज्ञा करून शिखंडीच्या रुपांत पुनर्जन्म घेतला आहे हे मी तुला आता मागितलं आहे मी प्रतिज्ञा केलेली आहे की मी खी खीनामधारी किंवा खीचरित्रवाऱ्या व्यक्तिवर दाख चालवणार नाही ह्या कारणांनंतर मी शिखंडी बरोबर युद्धही करणार नाही किंवा त्याला मारणारही नाही "

खरा विजय

निरंजनपूर गावाच्या वाहेर एका परावर चार तरुण सध्याकाळीं गप्पा मारत होते.

भूषण म्हणाला, "मागसला कोणतेही कार्य अशक्य नाही. जर एखाद्याने प्रामाणिकपणे आणि निष्ठेने प्रयत्न केले तर अवघड कठीण कामेही सहज त्याला शक्य शकते."

"जे काम अशक्य असते ते कितीही आटोक्यात प्रयत्न केले तरी माणसाला पूर्ण करता येत नाही. दयानिधीने आपले विरोधी मत स्पष्ट केले.

चर्चेला गंभीर वळण लागले व त्याचा शेवट पैज लावण्यात झाला.

दयानिधी म्हणाला "तुझे वडील सिंगरेटशिवाय मिशिट भादवीन राहू शकत नाहीत. त्याची सिंगरेट तुला अशक्य काम आहे. जर तू हे करून दाखवस तर मी तुला श्रावण रुपये देईन." दुसऱ्या दोघा मित्रांनी दयानिधीचीच टी आंदली.

भूषण थोडा वेळ गप्प राहिला. नंतर म्हणाला. "मी तुमचे आश्वासन स्वीकारतो. पण मी हे तुमच्या श्रावण रुपयांसाठी स्वीकारत नाही आहे, परंतु हे सिद्ध

करण्यासाठी की हे असंभव नाही. मला काहीही कराव लागेल तरी मी माझे म्हणणे निव्वळ करून दाखवीन."

दुसऱ्या दिवशी भूषण जेव्हा आपल्या वडिलांना भेटला. तेव्हा भूषणाचा चेहराई परिणाम त्याला स्पष्ट लागला. "सिंगरेट ओढण्यामुळे माणसाचे आणुच कमी होते. वस्त्रे नष्ट होती असाध्य दुखणी त्याला होतात. त्या व्यक्तीला असहाय्य वंदना पोसायला लागून तो अस्वास्तीचे मृत्यूची शिकार होऊ शकतो."

भूषणचे वडील माधवराव एक चांगले गृहस्थ होते. पण त्यांना गप्पा मारण्याचे आणि सिंगरेटचे स्वरूपाने स्वरूप होणे. ते स्वयंचलनाने आणि प्रजेशी गप्पा मारीत. बोलतपोवत एक पाठोपाठ एक असा सिंगरेट ओढत.

त्यांनी आपल्या मुलाचे बोलणे लक्षपूर्वक ऐकले. सिंगरेट ओढण्याचे दुष्परिणाम त्यांनाही ठाऊक होते. तरी आपल्या या संवयीचे समर्थन करताना ते म्हणाले "जरे भूषण जीवन आणि मृत्यू दोन्ही आपल्या हातांत नसतं. जे नाशवान होणार असेल

तो नाही ज्या क्षणी मरण येणार असेल त्यातून कुणालाही वाचवणे अशक्य असतं. सिंगरेट न ओढणारी माणसं मरण नाहीत का? आता प्रकृतीसाठी सिंगरेट अपायकारक आहे हे मी मानतो. पण सिंगरेट ओढण्याचा मला जो आनंद मिळतो आहे, तो निरोगी प्रकृतीच्या आनंदापेक्षा कितीही पटीने जास्त आहे. मला सिंगरेट सोडून मी त्या आनंदाशिवाय नीरस बाटणार. जीवन कशासाठी जगायचं? हा तर शुद्ध मूर्खपणा आहे म्हणून या बाबतीत तू बुडबुड करू नकोस."

इतकं बोलून त्यांनी लगेच एक सिंगरेट पेटवली. य म्हणाले "सिंगरेट ओढणं म्हणजे श्वास घेण्यासारखे आहे. जर मी ही बंद केली तर मलाही श्वास येत नाही. मला वाटलं की खरोखरच हे एक अशक्य काम आहे. तो अगदी निराश होऊन गेला. वडिलांच्या मनात घर करून यललेला हा युक्तीचा विचार आहे. सिंगरेटशिवाय ते जन्म शकणार नाहीत का? हा त्यांचा विचार बदललाच पाहिजे म्हणून तो पुन्हा म्हणाला.

"हे तुमचे मत आहे वगैरे. कोणतेही विचार आणि मते परेस्थितीनुसार बदलतात. नष्ट होताना अशी कोणतीही वाईट सवय नाही की ती सुद्धा शकणार नाही. जर आहे फक्त मनाचा निश्चय करण्याची तुमची मनापासून इच्छा असेल. ताली या भातक सवयीपासून मुक्त व्हाल."

"मला कितीही वाटत की सिंगरेट सोडावी, तरी मी सोडू शकणार नाही." माधवरावांनी सिंगरेटचा एक झुरका घेऊन म्हटले.

भूषणने थोडा विचार केला. य म्हणाला "बर बाबा, समजा तुम्हाला कुणी सिंगरेट ओढण्यासाठी एक खास रुपये दिले ना तुम्ही काय करात?"

"मोठे देईन की पण मला एक लाख रुपये

चायला कोण बेला नसलाय?"

"म्हणजे याचा अर्थ स्पष्टच आहे की जर तुमची इच्छा असली तर तुम्ही जर सिंगरेट सोडू शकाल. भूषणने उत्साहित होऊन मोठ्या आशेने वडिलांना म्हटले.

आणि जर कृणी तुमच्या गळ्यावर सुरी ठेवून सांगितलं की सिंगरेट सोडू नाहीतर गळा कापीन ना?"

गोळीन म्हणून सांगीत ना! जोपर्यंत त्याची सुरी बळयाजबळ आहे तोपर्यंत तो निघून गेला की सिंगरेट पेटवीन. माधवरावांनी हसतहसत प्रत्युत्तर केले.

हे ऐकून भूषण दुःखी वचकार झाला. तो नागज झाला आणि जे रागातच म्हणाला, तुम्ही माझे बोलाण मनावर घेत नाही आहात. देवाने दिलेलं हे मोन्यासारखं आयुष्य तम्ही याच्याशी असा खेळ

पुराणिक

नाही करू शकत. जर तुम्ही सिगरेट सोळावर नसाल तर मीही मला वाटेस ते करीन” एवढे बोलून तो नाइकन उठून तिथून निघून गेला.

त्या दिवशी भूषण जेवला नाही. अर्धेन खूप समजावले पण तो काही आपला हट्ट सोडला. जेव्हा माधवरावांना हे कळल तेव्हा ते पत्नीची समजूत घालत म्हणाले, “भूक लागली की आपोआप येईल जेवणयलं. किंती दिवस उपाशी राहाणार आहे? अर्धे चिंता करू नकोस.”

भूषणचा असंतोषाह काही दिवस चालू राहिला. तो दिवसभर आपलं काम करीतच होता. एक दिवस काही कामासाठी तो परगावी गेला आणि काही दिवसांनंतर परतला. तिथेही त्याने काहीही खाऊ नव्हते.

आता त्याची प्रकृति बिघडायला लागली. चेहऱ्या निम्मेज झाला. दोळे खोळगे ते तोंडावर धक उदास, आजारी कळो दिवायला लागली. तो महिलाभर आजारी होता तरी एकीकडे त्याचे काम चालूच होते.

भूषणची परिस्थिती पाहून त्याच्या आईही त्याच्याप्रमाणेच जेवण सोडले, दोघांची प्रकृति गंभीर झाली. आईने अंथरून धरले घरांतले बाहेरचे, रंगळेजण याचा दोष माधवरावांना देऊ लागले. ते

म्हणू लागले “मुलगा सिगरेट ओढतो म्हणून घडीत नाराज असलेले पाहिल होतां. पण बाप सिगरेट ओढतो म्हणून मुलगा नाराज होताना प्रथमच ऐकतां आहोत.” माधवरावांना लोक काय म्हणताहेत याची विशेष पर्वा नव्हती. परंतु मुलगा व बायकोचो दगा पाहून त्याचे हृदय हलायले. सिगरेटग्राही पत्नी व मुलगा गमवामना ते नकार नव्हते.

“जर माझ्या मुलाला काही झालंच तर...”
हा अनुभूतिचार प्रभाव येनाच त्यांच्या हृदयाचा थरकाप झाला.

त्यांनी सिगरेटचं प्राकीट गटात फेकून दिले आणि भूषणला मिठी मारून तो म्हणले, “हूँ, जिकलास बेटया! मी हारलो, जा आता जाऊन जेवण्यला बैरा.”

“खरी जीत तर तुमची आहे बाबा! सिगरेटखी राक्षसाने तुमच्यावर विजय मिळवलेला होना. पण आता तुमच्या आनंदासाठी तुम्ही सिगरेटवर अवलंबून राहाणार नाही. आता तुम्ही स्वतंत्र आहात.”

कठीण आणि अशक्य वाटणाऱं हे काम शक्य झाल्याच पाहून बापलेकांना, दोघांनाही एका वेगळ्या आनंदाचा अनुभव मिळाला.

ठोंब्या

कावेरी नदीच्या काठावरच्या एका गांवात गोवर्धन नाथाचा एक गरीब ब्राह्मण राहत होता. त्याला खूप दिवसानंतर एक मुलगा झाला, त्याचे नांव त्यांनी ठेवले श्रीवर्धन. बाळपणापासून श्रीवर्धन जरा मडक होता. जिथे बसेल तिथे बसून राहण्याचा जोपर्यंत तिथून त्याला कुणी उठवत नव्हतं तोपर्यंत एका जागी बसलेला असण्याचा कोणी बोलावतं की यायचा आणि आतां जा म्हटले की जायचा त्याला शोष आली तरीदेखील “झोंप जा आता” असं सागाव लागत असे.

त्याची ही तऱ्हा पाहून त्याच्या पित्याने असा विचार केला की त्याला बसतीगृह असलेल्या गाळेत पाठवावा, तो एकदा उठायला बाचायला लागून अभ्यास करू लागला म्हणजे त्याचा मळपणा बरेईल. तिथे गुरुकुलान बारा वर्षे राहूनही तो अजिबात बदलला नाही. तो बुरा होता पण आळशी नव्हता.

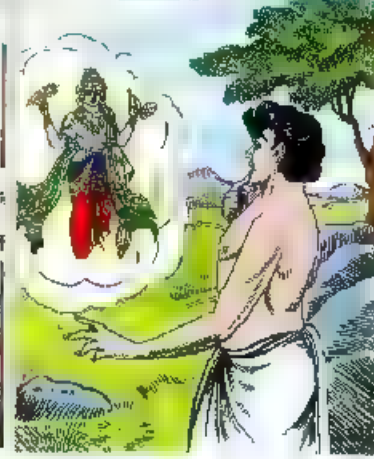
बारा वर्षे गुरुकुलांत राहून आल्यानंतरही जेव्हा त्याच्यात काहीही बदल आढळला नाही. तेव्हा

त्याच्या वडिलांनी त्याला धरंगेली बारीकरागीक कामे सांगायला सुरुवात केली. त्याच्या आईची दृष्टीही अर्ध होऊ लागली होती, त्यामुळे स्वयंपाकाचे काम गांववर्त्येलाच करावे लागे. जोपर्यंत श्रीवर्धनला काही काम सांगितले नाही तोपर्यंत तो काहीही करत नसे आणि प्रत्येक कामासाठी त्याच्याभागे शोशा सामला की तो चिडचिड करायचा.

श्रीवर्धनचे लग्न एखाद्या समजस मुलीशी करून दिले तर ती त्याच्याकडून गोंड बोलून काहीतरी कामधाम करवून घेईल. निदान स्वयंपाक करताना राज आपली बोट भाजतात. ते तरी बाचेल असा विचार करून गोवर्धनने त्याचे लग्न केले.

पत्नी परी आल्याने माना श्रीवर्धनला काहीच काम करावे लागत नव्हते. तो आपला एका जागी बसून राही. श्रीवर्धनच्या पत्नीला तिचा सासरा म्हणाला, “तुझ्या नवऱ्याला काही काम करायला सांगून तुझी काम करत जा ना.” परंतु ती आपल्या नवऱ्याला कोणतेही काम सांगेना ब सर्व कामे स्वतः

करीत होनी.

भातीच्या गोळ्यासारखा करून राहिलेल्या आपल्या मुलाला पाहून श्रीवर्धन त्याला म्हणाला "अरे तुझ्या नायकोला बिचार ना मिला काही मस्त पाहिजे का? नुस्त्या बनला आहेस तिचे वगही तरी काम कर की."

श्रीवर्धन भायकोजवळ गेला नि म्हणाला, "जर काही काम असेल तर सांग ना मी करीन."

ती म्हणाली, "वडील माणसं काम धांगडान आणि लहानांनी ते करण्याचं असतं राखुवादेना जाऊन विचारा की काही करायच आहे का?"

श्रीवर्धन आईकडे गेला व म्हणाला "आई, काही असेल तर सांग मी करीन."

आई म्हणाली "मी आंबळी आहे मी काय सांगणार? तू तुझ्या वडिलांना विचार जा."

तो बहिलाकडे गेला आणि म्हणाला "मद्री

बायको आणि आई मला काहीच काम सांगत नाहीत काय करं तुम्हीच काहीतरी काम सांगा

अरे, सांगा काय म्हणतात ठोंब्यामारख? तुला कळत नाही काय काम कराव न? माझच नव्हीन फुटक म्हणून तू माझ्या घरी जन्माला आलास बराच काही काम करित बाहीस तर पैसा काढवण्यासाठी कुठं नोकरी तरी कर इतकी वर्षे शाळेत शिकत होतार, काहीतरी पैसे मिळवायला शीक तुलांना घरीं सोलवून शिकवतं तरी पैसे मिळवत नाहीत एखाद्या मदितून पुढापास तरी करत जा मी काय सांगूं? जा निदान भयंताची प्रार्थना तरी कर तो प्रसन्न झाला तर एखादा नर तरी दईल 'पित्याने हेटाळणीच्या तुलात म्हलनं

श्रीवर्धन अजिंक्यत जाऊन तपासला कंठं तमला काही विसस्तानत, आवाज त्याच्यासमोर प्रकट झाला आणि म्हणाले "तुझ्या तपस्येने मी तबुड झालो आहे. बोल कोणत धा देऊ तुला?"

"काय बर मागायचा असतो हे मला खळक नाही तुम्ही इथेच थांबा जगा वेळ मी घरीं जाऊन वाच्याना बिचारल थर्न..." अस म्हणून श्रीवर्धन मोठ्या खुर्चीन घरीं गेला आणि त्याने गोचधनला सांगितले "बाबा तुम्ही सांगितलत नाही मी तपस्या केली भगवानाचे प्रत्यक्ष दर्शन देऊन मला बर माग अस सांगितलंय तुम्ही सांगा मी कोणता बर सांगूं?"

पित्याला मुलाचा मध्यपणा पाहून अतिशय राग आला त्याने त्याला रागावून म्हटले "अरे भरपूर पैसा-अडका ऐकवर्ष मागायचस की? जन्मभर आणण गरिबीन वडान आहोन 'आईनेही मुवाचे बोलणे ऐकले होते तिने मुनाला आपल्याजवळ बोलावले आणि म्हणाली "तू भगवंताजवळ बर माग की माझ्या आईची दही विना परत मिळावी"

वपदेझामुळें कुणाच्या स्वभावा बदलत नसतो. कारण आंगादीं वकळत ठेकलेले पाणीसुद्धा पुन्हां आपल्या मूळ स्वभावानुसार झीतल होऊ लागत.

- पंचनंद

तेंव्हा पत्नीला खळख की आपल्या पतीला परमेस्वराने दर्शन दिलेंच तेंव्हा ती त्याला भाजूता नेऊन म्हणाली "आपल्या संतान होऊ हे अस बर माग"

सगळ्यांना 'बर, बर' म्हणून श्रीवर्धन पळतपळत पुन्हां अरण्यांत जिथें त्याने तपस्या केली होती, त्याच जागेवर पांचला परतु भगवत तिथें दिसेना भगवानाला तो आसपास शोधायला लागला त्या ठिकाणी त्याला एक मुनी तपस्या करताना दिसला

काही वेळांपूर्वी मला इथेंच भगवान दिसले होते तें या बाजूला आले हंत का?" त्याने मुनीला विचारलें

हे ऐकून मुनीला आश्चर्य वाटलं त्यानं श्रीवर्धनकडून सारी कथा विचारून घेतली सगळं ऐकून मुनीने बिचारल "जेव्हा भगवान प्रत्यक्ष आले होते तेंव्हा सनेच तूं बर का मागितला नाहीस? भगवताकडून बर न मागना तू श्री विचारायला गेलास? अरे मेला का नाहीस" अभागी कुठचा मी इतकी वर्षे इथे तप करतो आहे तरी मला काही भगवानाने दर्शन दिलं

नाही " ते विद्न म्हणाले

"मेला नाहीस" हे मुनीचे शब्द ऐकल्यानंतर श्रीवर्धन परण्यासाठी जागेचा शोध करायला लागला थोड्या अंतरावर एक पहाड दिसत होता त्या पहाडावर चढून खाली उडी घेतली की आपणाल मरण येईल या विचाराने तो पहाड वळू लागला अर्ध्या वाटावर एक शिकारी भेटला व श्रीवर्धनला म्हणाला "पहाडावर तर काहीच नाही तू अर्ध्याच पहाडावर कदासाठी चढतो आहेस?"

वर जाऊन तेंधून खाली उडी मारून मरण्यासाठी श्रीवर्धनने उतर दिले आणि आपली सारी कहाणी शिकार्याला सांगितली त्याच्या मनाच्या तरळपणा वाढून शिकार्याने सांगितले, तुम्ही इच्छा देव पुरी करील. घरीं जा आत्महत्या करु नकोस"

त्याच्या सांगण्याप्रमाणें श्रीवर्धन घरीं आला त्याचे घर ऐडवर्धन भरलेले पाहिले आईला दही आली श्रीवर्धनला खूप आनंद झाला वर्षांनंत त्याला मुलाग झाला बराच आनंदीआनंद झाला त्याला भगवानाने दर्शन दिलं हे ऐकून या ठोंब्याला गव्हकरी 'ठोबेगुरु' म्हणू लागले

उत्तर सरळ होतं

भार पूर्वीच्या काळीं एक श्रीमंत व्यापारी राहत होता. तो अतिशय कंजूस आणि स्वार्थी होता.

एक दिवशी उजाडताच तो व्यापारानिमित्त कुठल्यातरी दूरच्या शहरी जाऊ लागला. आपल्याबरोबर चालत जाण्यासाठी त्याने युसूफ नावाच्या एका तऱ्हाला नोकरीवर ठेवले.

"पण मालक, इतक्या लांबच्या शहराचा शकवा मी सहन करू शकणार नाही," युसूफने हळूच प्रस्तावना केली.

"काही हरकत नाही. थकवा वाटून घ्यायला मी आहे ना बरोबर?" व्यापारी म्हणाला.

व्यापाऱ्याने घोड्यामागच्या गाडीत सामान लादलं, आणि आपण घोड्यावर बसला, आणि युसूफ मात्र घोड्याच्या पुढेपुढे धावत होता. व्यापाऱ्याने थोडा वेळदेखीत त्याला घोड्यावर बसायची संधी दिली नाही.

मधूनमधून थोडा आराम करत दिवसभर त्यांचा प्रवास चालू होता. संध्याकाळी ते एका मुकामावर पोचले. तिथे रात्री विश्रांति घ्यायचे ठरले होते. त्यांनी तंबू ठोकला. जेवण झाल्यानंतर व्यापाऱ्याने घोड्याचे जीव उतरवून घोड्यावर राखण करण्यास

युसूफला सांगितले. तोर्यंत तो रस्त्यात तंबूत थोडा वेळ झोपण्यासाठी गेला.

"मालक, थकवा वाटून घ्यायचा होता ना? आता अर्धी रात्र मी जरा झोपू का? तोपर्यंत आपण घोड्याची राखण कराल का?" युसूफने अजीजीने विचारलं.

"अरे पोर, थकवा वाटून घ्यायचा आहेच, पण जरा वेगळ्या तऱ्हेने! तुला व्यापाऱ्याचं सामान आणि घोडा, दोन्हीवर नजर ठेवणे मुष्किल होईल. म्हणून तू तंबूच्याबाहेर राहून फक्त घोड्याची राखण कर. मी तंबूच्या आत सामानाची निगराणी करतो." व्यापारी म्हणाला.

युसूफ इमानाने तंबूच्या बाहेर एका झाडाला टेकून बसला व पहारा करू लागला. थकव्यामुळे त्याला झोप लागली.

अचानक मध्यरात्री तंबूच्या आतून व्यापाऱ्याने अर्धवट झोपेतच विचारले, "काय करतो आहेस रे युसूफ?"

"मी विचार करतो आहे" मोकळाने उत्तर दिले.

"कसला विचार करतो आहेस?" व्यापाऱ्याने पुन्हा प्रश्न केला.

"मी विचार करतोय की जर आपण गुलाब तोडायला गेलो आणि फक्त कांटेच दिसू लागले तर?"

"मग कांट्यांना हात न लावता परत ये. तू एक चांगला जागरूक राखणदार आहेस. शाब्बास रे मेरे बच्चे" मालक खूब ज्ञाता आणि पुन्हा झोपी गेला. दोन तासांनंतर व्यापाऱ्याने पुन्हा विचारलं.

"अरे माझ्या पोर, आता काय करतो आहेस?"

आळखलेल्या आवाजांत युसूफ म्हणाला, "मला अजून आश्चर्य वाटतं आहे. मालक."

"कसलं आश्चर्य वाटतंय रे?"

"मालिक, उद्यां जर सूर्याने उगवायचंच नाही असं कसलं तर काय होईल हो?"

"मी नाही काळजी करणार असल्या गोष्टीची. पहाट झाली की सूर्याच्या उगवण्याची वाट न पाहता मी चालू लागेन." त्याने दिलासा कायच्या सुरांत सांगितलं आणि पुन्हा झोपी गेला.

थोड्या वेळानंतर त्याने पुन्हा आवाज दिला.

"अरे युसूफ बेटे, काय करतो आहेस रे? आता काय वाटाय?"

"आता तर मी फारच खोलवर विचारांत गढवो आहे."

"होय रे! म्हणजे तू शतका वेळ विचार करत बसला आहेस! आणि अजून तुला आश्चर्य वाटतंच आहे का?" रात्रभर जागून घोड्याची काळजीपूर्वक

देखभाल करणारा हा विश्वासू नोकर पाहून मालक अगदी खूब झाला.

"होय मालिक, मी खरंय खूब विचार करतो आहे, आणि आश्चर्य करतो आहे की काळ तुम्ही घोड्यावर रबर इसला होतात आणि मी पुढे पळत होतो. पण आज घोड्यावर कोण बसणार, आणि घोड्याच्या पुढे कोण पळत जाणार, जर घोड्याच नसला तर?" युसूफने चांचत विचारलं.

"उत्तर सरळ आहे. आपण दोघही बरोबर चालत जाऊ. व्यापाऱ्याने पटकन उत्तर दिले. त्याच्या सुरत डोक्यांत युसूफचे उत्तर जरा खोरीं झिले. तेव्हा तो तीरासारखा तंबूच्याबाहेर आला आणि पाहतात तर जमिनीवर फक्त जीव पडलेले होते. त्याचा देखणा, उमदा थोडा दिसत नव्हता. तो आपल्या दुर्दैवामुळे हळहळू वागला.

तेव्हापासून त्या स्वार्थी, कंजूस आणि घनेदलो व्यापाऱ्यात एक नमवाई आली आणि त्याचं रवना आश्चर्य वाटलं. त्याला आता कळून चुकलं होतं की जर युसूफला त्याने अधेमधे विश्रांति देण्यासाठी घोड्यावर बसवतं असतं, आणि अर्धी रात्र घोड्याची रखवाली केली असती, तर युसूफ जागा राहू शकला असता, आणि मग चौरासा इतक्या शिताफीने थोडा चोरणं शक्य झालं नसतं.

चांदोबा

आपली परंपरा

ओळखा

खाली दिलेल्या प्रश्नांची उत्तरे पुढच्या अंकित दिशी जातील.
तोपर्यंत तुम्ही स्वतः ही उत्तरे सोधून घ्या, आणि आपल्या परंपरेचा
परिचय करत घ्या.

1

“बरोच असंख्य लोकांना
आपण मृत्यूच्या खाईत जातांना
पाहत आहोत. तरीही
आपल्याला वाटत असत की
आपण अमर आहोत, हे सर्वांत
मोठे आश्चर्य आहे.”

हे कुणी, केव्हा आणि कां म्हणतं?

2

खालील पौराणिक व्यक्ती व त्याने याचा
एकमेकांशी काय संबंध आहे?

अ. शत्रुघ्नी	-	गंधार
ब. केसरी	-	महामेरु
क. सहदेव	-	महिष्मती
ड. भरत	-	कैकय
इ. वाल्मीकी	-	रामाय

चांदोबा : भाषा अनेक
ज्ञान आणि आनंदाची भावना एक

संवय

एक दिवस शिव सरावपुरच्या बाजारांत एक गाय विकायला गेला. गार्डचं वर्णन करताना तो प्रत्येक
गिन्हाईकाला सांगत होता, “गाय किती उत्तम जातीची आहे, हे सांगायची जरूरच नाही. गाय पाहिलीत
कीं तुम्ही समजूं वाकतच.”

दुसऱ्या गांवातला विष्णू सहज फेतफटका मारायला म्हणून बाजारांत आला होता. त्याने आपली गमत
म्हणून जोड्या उत्सुकतेने गार्डची किंमत विचारली.

“शंभर रुपये.” शिवने सांगितलं.

विष्णूने गाय पाहिली. गार्डची किंमत शंभर रुपयांपेक्षा जास्त होती हे विष्णूला सहज मळून चुकतं पण
त्याने जाणूनबुजून इतकी कमी किंमत सांगितली कीं त्या किंमतीत कुणीही एखादी गाय विकली नसती.
विष्णू धावाला, “पंचवीस रुपयांना देशील का?”

शिवने विष्णूला आपादमस्तक न्याहाळले आणि म्हटलं, “ठीक आहे, आण पंचवीस रुपये.”

विष्णूने चटकन खिशातून पंचवीस रुपये काढून दिले. त्याला खूप आनंद झाला होता. शंभर रुपयांपेक्षा
अधिक किंमतीची गाय त्याला केवळ पंचवीस रुपयांत मिळाली होती. शिवने इतक्या कमी किंमतीला
गाय का विकली हे कुतूहल त्याला होतंच. त्याने शिवला म्हटलं, “मी तर उगीचच काहीतरी बोलायचं
म्हणून अगदी कमी किंमत सांगितली. ही गाय चांगली शंभर रुपयांपेक्षा जास्त किंमतीची दिसते आहे. तूं
ती इतक्या कमी किंमतीला कां विकतो आहेस?”

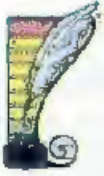
रुपये खिशात ठेवून शिवने उत्तर दिले, “जेव्हा कुठलीही वस्तू माझ्या मालकीची नसते, तेव्हा ती
विकताना तिच्या किंमतीबद्दल फारसा विचार किंवा श्रावणीस न करण्याची माझी संवय आहे.” असं
बोलून बाजारांतल्या गर्दीत तो दिसेनासा झाला.

हे ऐकून विष्णूचे हातपाय लटपटले.

ती गाय तिथेच सोडून तोही लगबगीने बाजारांतल्या गर्दीत मिसळून गेला, पण दुसऱ्या तऱ्हेने!

देवापाडे

भारत :

तेव्हां व आता

द्वारका

नवकाळीन प्रशांती

भारतातले एक प्रमुख पौराणिक स्थळ आहे गुजरातेची द्वारका. दुसऱ्यातिसऱ्या कुणी नव्हे, तर प्रत्यक्ष मगवान श्रीकृष्णानी वसवलेली ही पवित्र नगरी आहे. हिला द्वारवती म्हटलं जात होतं; त्यापूर्वीचं हिचं नांव होतं कुरात्यूली.

पुराणकथेनुसार श्रीकृष्णाला आपल्या राज-बाणीसाठी मोठ्या भूमीची आवश्यकता होती. म्हणून समुद्र मार्गे इटला आणि धीकृष्णाला आग्रशयक भूमी मिळाली श्रीकृष्णाच्या निधनानंतर समुद्र पुढें सरला आणि ती भूमी समुद्रात बुडाली. म्हणजेच, द्वारकेचा एक भाग समुद्रात बुडाला. परंतु श्रीकृष्णाच्या किल्याच्या आतला जो भाग होता तो तसाच राहिला. वेद द्वारका या नांवाने हे वेदाच्या रूपांत अजून उमे आहे.

वेद द्वारकेच्याजवळ खणल्यानंतर शेंकडो वर्षांपूर्वी इथें एक समुद्र शहर वसलेले होवें याच्या खुणा आहेत. सध्यांची द्वारका ही पूर्वीच्या पांच शहरांच्या अनशेषांवर वसलेली आहे. पुराणांनुसार हे स्थान श्रीकृष्णापूर्वीच्या काळांतही होतं. परंपरेनुसार द्वारका भारतांतल्या सात पवित्र

तीर्थक्षेत्रांपैकी एक आहे. इतर सहा स्थाने आहेत - अयोध्या, मथुरा, उज्जयिनी, वाराणसी, हरिद्वार व कांचीपुरम.

श्रीकृष्णाचा महाल रमणीय रैवतक पर्वताच्या पायथ्याशी तसे होता किंवा डोंगराच्या अर्ध्या उंचीवर. वेद द्वारका म्हणजे डोंगरांचा एक समूह आहे. त्यांचा बहुतेक भाग नुसत्या रानटी वृक्षपानी भरलेला आहे व ही भूमी शेतीला निरुपयोगी आहे. परंतु निरनिराळ्या ठिकाणी प्राचीन मूर्तींचे व वेळोवेळी बांधलेल्या स्मारकांचे अवशेष अधूनमधून सांपडत असतात. त्यावरून हे त्यान इतिहासाच्या वेगवेगळ्या काळांतही महत्वाचे होते ते स्पष्ट होते.

शंकराचार्यांनी भारतात चार पवित्र स्थानांवर चार मठांची स्थापना केली तर उत्तरेत बटिकाश्रम

दक्षिणेंत गुंगेरी, पूर्वेला पुरी आणि पश्चिमेंत द्वारका द्वारकेंतला शंकरमठ. द्वारकेंतल्या सर्वात आकर्षक स्थळाच्या, म्हणजे द्वारकाधीरा मंदिरातम आहे. या मंदिरात श्रीकृष्णाची मूर्ती द्वारकाधीराच्या रूपांत स्थापन केलेली आहे.

गोपतीच्या किनाऱ्यावर स्थापन केलेल्या या मंदिराचा मूळ आराखडा श्रीकृष्णाचा पणतूण वज्रनाम याने केलेला होता. राजा जगतसिंह तळोड यांनी बांधलेल्या या भव्य मंदिरात रोज हजारों भक्तांची गर्दी दर्शनासाठी जमत असते. श्रीकृष्णाचा महाल नेव द्वारकेंत नांभला होता आणि या मंदिराच्या ठिकाणी त्यांचा राजद्वार होता.

इथली मूर्ती अत्यंत देखणी आहे. मेवाडची (चित्तोडगडची) ताणी मीराबाई सन १५४६ मध्ये या मूर्तीत विलीन झाली होती असं मानतात.

मंदिराच्या दक्षिणेस १६ पायऱ्या उतरून गेल्यानंतर शांतसरीला गोमती नदी आहे. ही गुप्तपणे पवित्र गंगानदीस जाऊन मिळते असं भाविक मानतात.

या प्रसिद्ध मंदिरापासून दोन किलोमीटरवर श्रीकृष्णाची अर्धांगिनी रुक्मिणीदेवी हिचे मंदिर आहे. जवळच मागेवर महादेव तीर्थ नांवाचे एक पुरातन शिवमंदिर आहे. त्याच्याजवळ एक पवित्र झरा आहे. तिथे श्रीकृष्णाच्या वासपणांतली मित्रमंडळी गोपगोपी, त्यांचा सल्ला धीहरी धाला भेटण्यासाठी द्वारकेला आले होते त्यांच्यासाठी इथे शिबीर स्थापले होते.

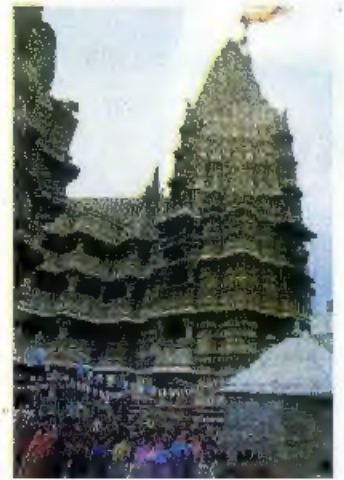
मगवान श्रीकृष्णापासून, शंकराचार्य आणि मीराबाईपर्यंत भूतकाळांतल्या आळवणीत द्वारका-नगरी रमलेली असते.

नगराच्याजवळच काही आधुनिक उद्योगधं-

नांच्या व्यतिरिक्त, द्वारका अजूनही एक शांतनिवांत भूमी आहे. आधुनिक जीवनशैलीतली सर्व साधने असली तरी इथल्या वातावरणांत भूतकाळांतल्या ऐश्वर्याचाच जास्त प्रभाव आहे.

आधुनिक द्वारकेंत अनेक शैक्षणिक व सांस्कृतिक संस्था आहेत. भारतातल्या इतर शहरांप्रमाणेच त्या संस्था द्वारकेचे एक अभिन्न अंग आहेत. सुदैवाने इथले पारंपारिक भक्तीमय वातावरण अद्यापही कायम आहे. बहुतेक संस्था श्रीकृष्णाच्या कोणत्या ना कोणत्यातरी नांवाशी निगडीत आहेत.

कोणे एके काळी स्वयं भगवान इथले रावे होते, या गोष्टीचा जर द्वारकानिवासी नागरिकांना अतिशय अभिमान वाटत असला, तर त्यांत आश्चर्य कासले?

दुनियेला धडा शिकवणारा कलंक

प्राचीन अथेनस शहरात खेळांचे ऑलिंपिक सामने मोठ्या उत्साहाने आयोजित केले जात असत. कन्थाच वर्षानंतर ६ एप्रिल १८९६ तेव्हा त्याप्रमाणे पुनरुज्जीवर करण्यात आले.

प्राचीन काळातल्या ऑलिंपिक सामन्यांत, बिजेत्याला, ऑलिम्पिक झाडाच्या पानांचा मुकुट पारितोषिक म्हणून दिला जात असे. त्याच्या गौरवाचे ते प्रतीक होतं. खेळाडूंची कुवत, कौशल्य, धमक व

तड्या मात्र एक सामुदायिक अहंकाराची वृत्ती खेळाडूंप्रमाणे फलशेखी दिसते. प्लायवा देशाचे नागरिक इतक्या उधळ आणि भुट वृत्तीने बलाशक्ती नागनात, की जणू कांदी त्यांच्या देशाचे मोठेपण, या खेळांत जिंकण्याचाणाचा या मूठभा खेळाडूंच्या हठांतच एहिलेवा! खेळाडू आपली सिताडू वृत्ती विस्तरे आणि ते खेळायला लागले केवळ पैसासाठी किंवा आपल्या सामुदायिक अहंकारासाठी !

आपले साध्व व तक्ष्य जर कुणी विस्तरे, तर त्यांतला मूळ उद्देश यागळतो, विषवृत्ती व कुजतो. खेळांत नाग येणाऱ्या स्पर्धकांनी उजेजक, मावस औषधांशाहवे अनेकसंगिक भला स्वीकारले, केवळ जिंकण्यासाठी ! आज हे घोर व कटु सत्य उघड स्वस्पांत आपल्यासमोर उभे ठाकतेले आहे. दक्षिण आफ्रिकेच्या क्रिकेट संघाच्या कप्तानाला लांच दिल्याचा आरोप आहे. त्याने जाणूनवुनून भारतीय संघातमोर पराभव पत्करला कारण ज्यांनी या खेळावर भारताच्या बाजूने पैजा वावल्या होत्या, त्यांचा भरघोस फलदा झाला असता. हा आरोप सध्या केंबेचा विषय आहे आणि त्याची सफारी स्तावर कायवेतीर नीकली बालू आहे.

यामुळे एक शेट रयष्ट आहे - चट्ट नयेत अशा भोटीही घडतात.

ही शरसेची नव आहे. जर या वदनेपसून आपण काहीच शिकतो नाही तर भविष्यकाळांत मनेभांगी वास्त धक्कारायक आणि लाबिवाप्या गोष्टी कडतीत. खेळांवदलचे आपले आचरत प्रेम आपण कमी केले पाहिजे. खेळाचे, खेळाडूचे कौतुक जर करावे, परंतु

चांदोबा

आजचे जग

सहनशक्ती या सामन्यांत आजमावती जात असे. आणि हे सारे गुण फक्त निष्कर्षक चारित्र्य, सखल स्तनभाव व प्रायोगिक अग्रेसर खेळाडूंतच असू शकतात असा पूर्वीच्या लोकांचा गढ विस्वास होता.

ऑलिंपिक खेळांचे सामने पुन्हा सुद्धे झाले खरे, पण पूर्वीच्या काळांत असलेली खेळाडू वृत्ती मात्र त्यांत राविली नाही. क्लव्ह्स् या खेळांत नाग बेघे म्हणजे चांगला पैसा क्रमवर्ण अशी अनेकांची धारणा होऊ लागली. जुन्या काळातल्या खेळाडूंप्रमाणे वागण्यातली आदर, वैयक्तिक स्वाव आणि शूर वृत्ती दिसून येई पण

जून, २०११

64

आपले भवितव्य त्यांच्यावरच अवलंबून असल्यासाठी अवास्तव महत्त्व त्यांना देऊ नये.

खेळांचे प्रशिक्षण, मचरिपना, लढाण, उमेद्वारांना देताना, प्रत्येक देशाने खेळांनारखती योग्य वृत्ती त्यांच्यामधे रुजवली पाहिजे, आपला दष्टीकोन निवेप असला की आपल्या असुण्यांतल्या प्रत्येक वेष्टीकडे बागल्या दष्टीने आपल्याला पहाता येते.

कायद्याच्या कक्षेनून पाहिर्ष जर खेळांच्या निकालावर पैजा वारणे हे कथथाने बंद केले पाहिजे. दिवाय जी मंडळीयांत भाग घेतात त्यांना कडोर शिक्षा द्यायला हवी. खेळाचा व्यापार होऊ देऊ नये.

सुप्रसिद्ध लेखक जॉर्ज ऑरवेल यानी मोठे मार्मिक विधान त्यांच्या "सिताडू वृत्ती" या निबंधात केले आहे, ते म्हणतात, "बमीरणे जिंकण्यासाठी, हारजीत होणाऱ्या खेळांचा न्यायीवृत्तीची संबंध नसतो. जिंकण्यासाठी खेळतात, ईर्षा, मत्सर, तिस्कर, कडई,

निघबांचे उड्डपन व क्रौर्य वातताना मिळणाल आसुरी आलंद, दुष्टपणा - या सगळ्या गोष्टी खेळाभोवती गोळा होतात. दुसऱ्या शब्दांत सामायच तर ती बितबंदुकांची लढाई ठरते."

ऑरवेलनी आपल्याला संवधानतेचा इशारा दिलेला आहे. आपण जर आपल्या निष्क्रिय वृत्तीत न सध्यांच्या भूमिकेत बदल केला नाही, तर खेळापेयजी ते खेळाचं बिडबप होत राहील.